

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Barbara Grabowska

Geografia – to lubię!
Program nauczania geografii
IV etap edukacyjny – zakres rozszerzony

Program nauczania geografii, IV etap edukacyjny – zakres rozszerzony

Geografia – to lubię!

SPIS TREŚCI:	str.
1. Koncepcja programu.....	2
2. Cele edukacyjne w zakresie kształcenia i wychowania.....	4
3. Treści nauczania i przewidywane osiągnięcia uczniów na poprzednich etapach edukacyjnych.....	5
4. Plan kształcenia na IV etapie – zakres rozszerzony.....	10
5. Treści nauczania i przewidywane osiągnięcia ucznia na IV etapie – zakres rozszerzony.....	11
6. Procedury osiągania celów edukacyjnych.....	82
7. Kontrola i ocena osiągnięć ucznia.....	89
8. Literatura.....	91

1. Koncepcja programu.

Młody człowiek, który ma dostęp do nowoczesnych źródeł informacji, każdego dnia uzyskuje szereg informacji o: wojnach, zamachach terrorystycznych, kryzysach finansowych, klęskach żywiołowych, zmianach klimatycznych i wielu innych. Zagadnienia te stanowią przedmiot badań geografii, która pozwala zrozumieć i krytycznie ocenić zjawiska i procesy zachodzące we współczesnym świecie. Nauka geografii powinna więc ułatwić analizowanie dynamiki i złożoności relacji między człowiekiem i światem, który go otacza. Celem nauczania geografii jest pokazanie młodemu człowiekowi różnicowania współczesnego świata, wzajemnie powiązanych procesów i zjawisk oraz roli jaką odgrywa w nim człowiek. Program nauczania powinien więc zaopatrzyć ucznia w narzędzia i metody, które pozwolą mu nie tylko zrozumieć istniejące zjawiska i procesy, ale też analizować je i oceniać.

Na każdym poziomie nauczania geografii istnieją stałe elementy, które powinny stanowić bazę dla omawianych zagadnień:

1. Pokazywanie wzajemnych relacji i współzależności między elementami środowiska geograficznego.
2. Zwracanie uwagi na to, że geografia jest nauką o stale zmieniającej się sieci powiązań społecznych, politycznych, gospodarczych i środowiskowych w przestrzeni.
3. Zwrócenie uwagi uczniom, że społeczne i kulturowe różnicowanie przestrzeni geograficznej przekłada się na wybory dokonywane przez jednostki i grupy społeczne, a w konsekwencji na procesy rozwoju

Opracowany program **nauczania geografii** jest przeznaczony dla uczniów szkoły ponadgimnazjalnej, którzy wybiorą naukę geografii w zakresie rozszerzonym. Może być wdrażany od roku szkolnego 2013/2014. Jego realizacja jest przewidziana na 240 godzin dydaktycznych. Na IV etapie w zakresie rozszerzonym na geografię przeznaczono po 4 godziny lekcyjne w drugiej i trzeciej klasie. Taki przydział godzin pozwala nauczycielowi zaplanować część zajęć na ćwiczenia oraz utrwalenie wiadomości i umiejętności geograficznych. Pozwala również na dokładne przestudiowanie podstawy programowej w celu szczegółowego zaplanowania metod dostosowanych do możliwości uczniów oraz ich stylów uczenia się.

Program jest zgodny z „Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. nr 4 . poz. 17 z dnia 15 stycznia 2009 r.)

Na strukturę programu składają się: szczegółowe cele i treści kształcenia i wychowania, zestaw osiągnięć uzyskanych przez ucznia na wcześniejszych etapach edukacyjnych, opis założonych osiągnięć ucznia, sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania, propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia oraz literatura.

Celem, który przyświecał autorce przy opracowywaniu programu nauczania było pokazanie geografii jako przedmiotu, który dostarcza uczniowi dynamicznej, stale zmieniającej się i użytecznej w życiu codziennym wiedzy. W programie położono większy nacisk na kształtowanie umiejętności i szukanie relacji między środowiskiem przyrodniczym a działalnością człowieka na Ziemi. Program zawiera propozycje przydziału godzin z uwzględnieniem zajęć terenowych i projektów. Przed rozpoczęciem każdego działu warto przeprowadzać krótką diagnozę, co uczeń wie na dany temat, czyli jaką wiedzę i umiejętności uzyskał w szkole podstawowej oraz w gimnazjum, a co w I klasie szkoły ponadgimnazjalnej. W trakcie realizacji większości działów wyodrębnionych na podstawie propozycji podstawy programowej, proponuje się przeprowadzenie obserwacji bezpośrednich i ćwiczeń w terenie. Na zakończenie każdego działu powinna zostać zrealizowana lekcja powtórzeniowa. Każda z proponowanych lekcji powtórzeniowych ma charakter podsumowujący uwypuklający związki i prawidłowości występujące w środowisku geograficznym. Do każdego tematu proponuję zestaw metod nauczania ze szczególnym akcentem na metody aktywizujące. Dobór metod i środków dydaktycznych pozwoli na skuteczne zdobywanie wiedzy i umiejętności wszystkim uczniom, niezależnie od stylu nauczania oraz ich możliwości. Realizacja programu umożliwi indywidualizację pracy z uczniem dzięki różnorodnym metodom i środkom dydaktycznym.

Innowacyjność programu obejmuje:

- a. propozycje do każdej lekcji różnorodnych metod nauczania ze szczególnym uwzględnieniem metod aktywizujących
- b. indywidualizację procesu nauczania dostosowanego do stylów uczenia się, poprzez zaproponowanie do każdej lekcji różnych metod i środków dydaktycznych
- c. wykorzystanie metody projektu pozwalającej na samodzielne dochodzenie do wiedzy i umiejętności a także na indywidualizację procesu nauczania
- d. wykorzystanie w wielu lekcjach metody „studium przypadku” jako podstawy do wniosków i uogólnień
- e. prowadzenie zajęć terenowych i obserwacji bezpośrednich przewidzianych w każdym dziale
- f. korzystanie z zasobów portalu internetowego <http://www.scholaris.pl>,
- g. korzystanie z zasobów internetowych www.wwfpl.panda.org, <http://www.ekoportal.gov.pl>, <http://esa.un.org>, www.fao.org,
- h. sposoby korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej (map, wykresów, materiałów statystycznych, fotografii, opisów, tekstów źródłowych, filmów, prezentacji multimedialnych)
- i. zestaw osiągnięć do każdej jednostki lekcyjnej
- j. propozycje lekcji diagnostycznych na początek działu i powtórzeniowych po jego opracowaniu
- k. wskazówki metodyczne do realizacji każdego działu

2. Cele edukacyjne w zakresie kształcenia i wychowania

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Dostrzeganie prawidłowości dotyczących środowiska przyrodniczego, życia i gospodarki człowieka oraz wzajemnych powiązań i zależności w systemie człowiek – przyroda - gospodarka.
- II. Analiza i wyjaśnianie problemów demograficznych społeczeństw.
- III. Proponowanie rozwiązań problemów występujących w środowisku geograficznym, zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju i zasadami współpracy, w tym międzynarodowej.
- IV. Pozyskiwanie, przetwarzanie oraz prezentowanie informacji na podstawie różnych źródeł informacji geograficznej, w tym również technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz Geograficznych Systemów Informacyjnych (GIS).

Ważnym zadaniem szkoły na IV etapie edukacyjnym jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych. Środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, dlatego na lekcjach geografii należy poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej i wykorzystaniu mediów.

Cele kształcenia:

- ugruntowanie wiedzy i umiejętności zdobytych na poprzednich etapach edukacyjnych,
- wyjaśnianie praw i procesów zachodzących w środowisku bliższym i dalszym,
- kształcenie umiejętności: analizowania, porównywania, interpretowania, uogólniania i wnioskowania,
- kształcenie umiejętności formułowania i weryfikacji hipotez,
- kształcenie umiejętności krytycznego i twórczego myślenia,
- kształcenie umiejętności krytycznej oceny źródeł informacji,
- doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji,
- wskazywanie związków przyczynowo – skutkowych zachodzących w otaczającym świecie
- kształcenie umiejętności przewidywania skutków działań człowieka w przyrodzie
- korzystanie z nowoczesnych technologii informacyjno- komunikacyjnych w celu przetwarzania i prezentowania informacji,
- orientowanie się w przestrzeni geograficznej,
- rozwijanie aktywności poznawczej uczniów dzięki wykorzystaniu różnych metod i środków dydaktycznych
- kształtowanie łatwości wypowiedzi poprzez stosowanie różnorodnych metod aktywizujących,

Cele wychowania:

- krytyczne ocenianie działalności człowieka w środowisku geograficznym,
- podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska w swoim otoczeniu, bądź zachęcanie innych do takich działań, zgodnie z własnymi przekonaniem,
- wyrabianie poczucia tożsamości narodowej, regionalnej i lokalnej,
- kształtowanie postawy tolerancji wobec innych narodów i systemów wartości,
- wyrabianie szacunku do pracy własnej i innych,
- kształtowanie umiejętności współpracy w grupie,
- prezentowanie i uzasadnianie własnych stanowisk.

3. Treści nauczania i przewidywane osiągnięcia uczniów na poprzednich etapach edukacyjnych

Istotną cechą nowej podstawy programowej jest jej liniowy układ, to znaczy, że treści z wcześniejszych etapów edukacyjnych nie powtarzają się na późniejszych etapach, a jedynie podlegają pogłębieniu. Niektóre treści np. mapa jako źródło informacji czy ruchy Ziemi zostały zasygnalizowane na lekcjach przyrody w szkole podstawowej, następnie zostały pogłębione na lekcjach geografii w gimnazjum. W liceum treści te należy poszerzyć i utrwalić. Jest to ważne, ponieważ stanowią one bazę do dociekań geograficznych, a jednocześnie są dosyć trudne. Inne zaś treści w poprzednich etapach edukacyjnych zostały potraktowane marginalnie bądź też nie występują. Przykładowo wymagania dotyczące hydrosfery zauważamy w podstawie programowej przyrody, nie ma ich natomiast w podstawie programowej gimnazjum. Dział ten należy więc potraktować na IV etapie edukacyjnym bardziej szczegółowo i wiele elementów dotyczących zagadnień hydrograficznych wprowadzić od podstaw.

Należy zwrócić uwagę, że uczeń, który wybrał nauczanie geografii na poziomie rozszerzonym będzie mógł wybrać ten przedmiot na egzaminie maturalnym. Podstawa programowa jest kumulatywna, to znaczy, że na wyższym etapie edukacyjnym obowiązują wymagania z poprzedniego. Wymagania te nie są powtórzone, o ile powtórzenie nie wiąże się z rozszerzeniem lub pogłębieniem danego zagadnienia. Dlatego też nauczyciele powinni zapoznać się z wymaganiami na poprzednich etapach edukacyjnych (przyroda w szkole podstawowej, geografia w gimnazjum i geografia w klasie I szkoły ponadgimnazjalnej). Należy starać się bazować na wcześniej przerobionym materiale, aby go ugruntować i powtórzyć.

Dział I Źródła informacji geograficznej	
Umiejętności, jakie nabył uczeń w szkole podstawowej	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum
Czyta treści różnych map.	Analizuje i interpretuje treści różnych map.

<p>Czyta legendę mapy. Określa położenie geograficzne punktów na globusie i na mapie. Korzysta ze skali mapy. Rysuje plany. Wyjaśnia różnicę pomiędzy: planem-mapą topograficzną mapą hipsometryczną Postępuje się podziałką liniową do określania odległości. Rozróżnia w terenie formy wypukłe i wklęsłe, wskazuje je na mapie poziomicowej</p>	<p>Określa położenie geograficzne oraz matematyczno-geograficzne punktów i obszarów na mapie. Posługuje się skalą mapy do obliczenia odległości w terenie. Porównuje, interpretuje informacje na podstawie map różnych treści. Odczytuje informacje przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych. Projektuje i opisuje trasy podróży na podstawie różnych map. Czyta i interpretuje zdjęcia lotnicze, satelitarne.</p>
<p>Dział II Ziemia we Wszechświecie.</p>	
<p>Umiejętności, jakie nabył uczeń w szkole podstawowej</p>	<p>Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum</p>
<p>Wyjaśnia pojęcia: równik, równoleżniki, południk zerowy, południki, biegun, Na podstawie obserwacji bezpośrednich określa i analizuje: wysokość górowania Słońca, długości trwania dnia i nocy, drogi Słońca nad widnokresem. Wymiary Ziemi. Prezentuje ruch obiegowy i obrotowy Ziemi; Odnajduje zależność między ruchem obrotowym Ziemi a zmianą dnia i nocy; Wykazuje zależność między ruchem obiegowym Ziemi a zmianami pór roku.</p>	<p>Wyjaśnia pojęcia: równik, równoleżniki, południk zerowy, południki, biegun, szerokość i długość geograficzna, wysokości górowania Słońca, doba, Podaje cechy i następstwa ruchów Ziemi. Wskazuje na mapie i wyjaśnia funkcjonowanie stref czasowych, granica zmiany daty. Przedstawia zmiany w oświetleniu Ziemi oraz w długości trwania dnia i nocy w różnych szerokościach geograficznych i porach roku</p>
<p>Dział III Sfery Ziemi – atmosfera.</p>	
<p>Umiejętności, jakie nabył uczeń w szkole podstawowej</p>	<p>Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum</p>
<p>Wyjaśnia pojęcia: pogoda, klimat, temperatura powietrza, amplituda temperatury powietrza, wiatr, Wymienia strefy klimatyczne,</p>	<p>Charakteryzuje czynniki klimatotwórcze, wyjaśnia ich wpływ na klimat. Analizuje diagramy klimatyczne, odczytuje informacje o elementach</p>

Obserwuje i nazywa zjawiska atmosferyczne zachodzące w Polsce;	klimatu na podstawie map klimatycznych.
Dział IV Sfery Ziemi – hydrosfera.	
Umiejętności, jakie nabył uczeń w szkole podstawowej	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum
Opisuje rodzaje wód powierzchniowych; Obserwuje zjawiska zachodzące w cieku wodnym	
Dział V Sfery Ziemi – litosfera	
Umiejętności, jakie nabył uczeń w szkole podstawowej	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum
Wymienia elementy ukształtowania powierzchni. Rozpoznaje i nazywa skały typowe dla miejsca zamieszkania	Omawia procesy wewnętrzne i zewnętrzne modelujące skorupę ziemską. Analizuje i opisuje procesy geologiczne przedstawione na rysunkach, mapach, zdjęciach. Wskazuje związki i zależności pomiędzy procesami geologicznymi a rzeźbą powierzchni Ziemi. Posługuje się pojęciem wietrzenia i erozji; Przedstawia rzeźbotwórczą rolę zewnętrznych czynników rzeźbotwórczych; Rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działania czynników rzeźbotwórczych.
Dział VI Sfery Ziemi – pedosfera i biosfera.	
Umiejętności, jakie nabył uczeń w szkole podstawowej	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum
Opisuje glebę. Opisuje krajobrazy świata Podaje przykłady współzależności między składnikami krajobrazu	Wykazuje związki i zależności pomiędzy klimatem, roślinnością i glebami.

Dział VII Klasyfikacja państw świata.	
Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum	Umiejętności, jakie nabył uczeń w I klasie szkoły ponadgimnazjalnej
Wykazuje się znajomością podziału politycznego Europy	Klasyfikuje państwa według określonego kryterium. Wyjaśnia rolę globalizacji we współczesnym świecie. Uzasadnia przyczyny zmian na współczesnej mapie politycznej świata. Ocenia skutki integracji we współczesnym świecie.
Dział VIII Ludność.	
Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum	Umiejętności, jakie nabył uczeń w I klasie szkoły ponadgimnazjalnej
Wyjaśnia, na podstawie map tematycznych zagadnienia demograficzne wybranych regionów świata. Charakteryzuje zróżnicowanie regionalne, kulturowe, narodowościowe i etniczne wybranych regionów świata; Przedstawia cechy położenia oraz problemy wybranych miast świata.	Przedstawia główne problemy demograficzne świata (przejście demograficzne i epidemiologiczne, czynniki rozmieszczenia ludności, kierunki i przyczyny migracji). Wyjaśnia wpływ kultury i tradycji na rozwój gospodarczy regionów. Wyjaśnia procesy demograficzne i osadnicze; formułuje prawidłowości, stawia i weryfikuje hipotezy. Klasyfikuje zjawiska i procesy według określonych kryteriów.
Dział IX Działalność gospodarcza na świecie.	
Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum	Umiejętności, jakie nabył uczeń w I klasie szkoły ponadgimnazjalnej
Wykazuje, na wybranych przykładach związek pomiędzy warunkami przyrodniczymi a kierunkami i efektywnością produkcji rolnej. Identyfikuje cechy rolnictwa towarowego. Przedstawia główne kierunki i przyczyny zmian w strukturze przemysłu wybranego regionu przemysłowego w Europie Zachodniej.	Wyjaśnia i uzasadnia zmiany zachodzące we współczesnym świecie. Analizuje i interpretuje różne mapy tematyczne oraz diagramy klimatyczne, w celu wyjaśnienia przyczyn w rozmieszczeniu obszarów upraw i chowu zwierząt. Charakteryzuje i ocenia zróżnicowanie różnych form gospodarki na świecie. Wyjaśnia rolę globalizacji we współczesnym świecie. Wskazuje rolę nowoczesnych technologii we współczesnej gospodarce.

Dział X Geografia Polski – środowisko przyrodnicze	
Umiejętności, jakie nabył uczeń w szkole podstawowej	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum
<p>Wyjaśnia pojęcia: położenie geograficzne i matematyczne, krainy geograficzne, wody, rzeźba terenu, surowce mineralne. Opisuje położenie własnej miejscowości.</p>	<p>Analizuje dane klimatyczne dotyczące Polski. Wykazuje związek cech klimatu z czynnikami je kształtującymi. Opisuje wydarzenia z przeszłości geologicznej Polski. Rozpoznaje i wyjaśnia genezę głównych rodzajów skał występujących we własnym regionie i w Polsce. Wyjaśnia zależności pomiędzy budową geologiczną a rzeźbą terenu. Opisuje zasoby naturalne Polski i własnego regionu. Projektuje pracę badawczą. Wskazuje i omawia związki i zależności w środowisku przyrodniczym.</p>
Dział XI Geografia Polski – zagadnienia ludnościowe.	
Umiejętności, jakie nabył uczeń w szkole podstawowej	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum
<p>Czyta ze zrozumieniem mapy i teksty źródłowe.</p>	<p>Poszukuje i analizuje aktualne informacje demograficzne. Czyta mapy różnych treści. Wyjaśnia podstawowe pojęcia i terminy demograficzne: przyrost naturalny, urodzenia i zgony, średnia długość życia. Podaje główne, aktualne problemy rynku pracy w Polsce i we własnym regionie. Analizuje rozmieszczenie i wyjaśnia przyczyny rozwoju miast w Polsce i swoim regionie.</p>
Dział XII Geografia Polski – działalność gospodarcza.	
Umiejętności, jakie nabył uczeń w szkole podstawowej	Umiejętności, jakie nabył uczeń w gimnazjum

<p>Rozróżnia pojęcia: chów i hodowla. Wymienia i wskazuje na mapie poznane na lekcjach przyrody regiony rolnicze Polski. Podaje przykłady zależności między cechami krajobrazu a formami działalności człowieka Wymienia formy ochrony przyrody stosowane w Polsce,</p>	<p>Wymienia cechy polskiego rolnictwa. Omawia strukturę źródeł energii w Polsce. Wyjaśnia zmiany zachodzące w przemyśle. Charakteryzuje tempo rozwoju usług w Polsce, wyjaśnia ich znaczenia dla sprawnego funkcjonowania gospodarki. Wyjaśnia rolę nowoczesnej łączności oraz transportu. Opisuje obiekty znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości; Charakteryzuje formy ochrony przyrody w Polsce</p>
---	---

4. Plan kształcenia na IV etapie – zakres rozszerzony.

Przedstawiono tu propozycję przydziału godzin do poszczególnych działów programu z uwzględnieniem lekcji diagnostycznych i powtórzeniowych. Po diagnozie nauczyciel może, jeśli zachodzi taka konieczność, zwiększyć lub zmniejszyć liczbę godzin na dane zagadnienia. Dlatego podano aż 30 godzin do dyspozycji nauczyciela. Treści, które okażą się trudne dla ucznia należy dobrze omówić i utrwalić. Jest to istotne chociażby z tego względu, że dla wielu uczniów uczących się geografii w zakresie rozszerzonym będzie to przedmiot maturalny. Dobrze zdana matura powinna być priorytetem nie tylko dla ucznia ale i dla nauczyciela.

Lp.	Dział materiału	Planowana liczba godzin
1	Źródła informacji geograficznej.	16
2	Ziemia we Wszechświecie.	16
3	Sfery Ziemi – atmosfera.	19
4	Sfery Ziemi – hydrosfera	18
5	Sfery Ziemi – litosfera	24
6	Sfery Ziemi – pedosfera i biosfera	14
7	Klasyfikacja państw świata	6

8	Ludność	19
9	Działalność gospodarcza na świecie	28
10	Geografia Polski – środowisko przyrodnicze	22
11	Geografia Polski – zagadnienia ludnościowe	10
12	Geografia Polski – działalność gospodarcza	18
13	Godziny do dyspozycji nauczyciela	30
	Razem	240

5. Treści nauczania i przewidywane osiągnięcia ucznia na IV etapie – zakres rozszerzony.

LP.	TEMAT LEKCJI	NR. TREŚCI. PDST. PROGR	OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW	TREŚCI SZCZEGÓŁOWE	METODY NAUCZANIA, ŚODKI DYDAKTYCZNE
Dział I. Źródła informacji geograficznej.					
1	Elementy mapy	diagnoza materiału gimnazjalnego	Uczeń: analizuje i interpretuje treści różnych map, określa położenie geograficzne oraz matematyczno-geograficzne punktów i obszarów na mapie, posługuje się skalą mapy do obliczenia odległości w terenie, porównuje, interpretuje informacje na podstawie map różnych treści.	Określanie współrzędnych geograficznych wybranych punktów. Cechy ukształtowania powierzchni. przedstawionego terenu Projekt wycieczki na podstawie mapy topograficznej – trasa, walory i obiekty godne obejrzenia.	Ćwiczenia praktyczne w grupach Mapa turystyczna wybranego terenu
2	Rodzaje map i ich wykorzystanie	1.1	Uczeń: klasyfikuje mapy ze względu na różne kryteria, wymienia przykłady zastosowań	Rodzaje map. Zastosowanie różnych typów map. Zależność treści mapy od	Burza mózgów, ćwiczenia praktyczne, mapa myśli. Mapa, atlas, karta pracy.

			map o różnej treści, szczegółowości i skali.	przeznaczenia i skali.	
3,4,	Mapa jako rysunek powierzchni Ziemi w pomniejszeniu	1.2	Uczeń: przelicza skalę liczbową na mianowaną (i odwrotnie), oblicza wymiary liniowe i powierzchniowe na mapie i w rzeczywistości za pomocą skali mapy, oblicza skalę mapy, znając wymiary na mapie i w rzeczywistości.	Zadania obliczeniowe – wymiary liniowe i powierzchniowe na mapie i w rzeczywistości za pomocą skali mapy. Zadania obliczeniowe – obliczanie skali mapy, znając wymiary na mapie i w rzeczywistości.	Metoda ćwiczeniowa – rozwiązywanie zadań Mapa, atlas, karta pracy,
5	Rysunek rzeźby powierzchni Ziemi na mapie	1.3	Uczeń: odczytuje z mapy poziomicowej i hipsometrycznej wysokość bezwzględną oraz kierunek i wielkość nachylenia stoku, oblicza spadek terenu rozpoznaje różne formy terenu przedstawione na mapach różnymi metodami, kreśli profil hipsometryczny.	Rysunek poziomicowy a profil terenu. Rysunek profilu terenu. Nachylenie stoku.	Metoda ćwiczeniowa Mapa topograficzna, atlas, karta pracy.
6,7	Mapa jako źródło informacji	1.3	Uczeń: odczytuje i opisuje cechy środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego na podstawie map: topograficznej, hipsometrycznej i tematycznej; rozpoznaje obiekty na mapie na podstawie opisów,	Cechy środowiska przyrodniczego na podstawie mapy. Zagospodarowanie terenu. Współzależności między działalnością człowieka a warunkami naturalnymi.	Metoda ćwiczeniowa, burza mózgów Mapa topograficzna, atlas, karta pracy.

			określa współzależności między działalnością człowieka a warunkami naturalnymi.		
8	Materiały statystyczne i graficzne jako źródło informacji	1.4	Uczeń: interpretuje zjawiska geograficzne przedstawiane na wykresach, w tabelach, na schematach i modelach, dobiera odpowiedni sposób prezentacji graficznej danych statystycznych, określa tendencje na podstawie wykresów, przedstawia prawidłowości na podstawie danych statystycznych.	Metody przedstawiania materiałów statystycznych - rodzaje prezentacji graficznych. Interpretacja zjawisk geograficznych przedstawiane na wykresach, w tabelach, na schematach i modelach.	Burza mózgów, pogadanka, praca w grupach, studium przypadku - Przemiany demograficzne Meksyku na podstawie materiałów statystycznych. Mapa, atlas, rocznik statystyczny, Internet (<i>World Populations Prospects, The 2010 Revision</i>).
9	Ilościowe metody przedstawiania zjawisk geograficznych na mapach	1.7.	Uczeń: rozdziela ilościowe metody przedstawiania zjawisk geograficznych na mapie, ocenia przydatność metod ilościowych do prezentowania zjawisk, rozdziela metody ilościowe na mapach, wykonuje kartogram, wykonuje interpolacje izolinii.	Rodzaje ilościowych metod przedstawiania zjawisk geograficznych na mapie. Ocena przydatności metod ilościowych do prezentowania zjawisk. Rysunek kartogramu, Interpolacja izolinii.	Metoda ćwiczeniowa, metoda stolików eksperckich, mapa myśli – Rodzaje i zastosowanie ilościowych metod przedstawiania zjawisk Atlas, karta pracy, rocznik statystyczny, mapy konturowe.
10	Jakościowe metody przedstawiania zjawisk	1.7.	Uczeń: rozdziela jakościowe metody przedstawiania zjawisk	Rodzaje ilościowych metod przedstawiania zjawisk geograficznych na mapie.	Metoda ćwiczeniowa, metoda stolików eksperckich, mapa myśli,

	geograficznych na mapach		geograficznych na mapie, ocenia przydatność metod jakościowych do prezentowania zjawisk, rozróżnia metody jakościowe na mapach, dobiera odpowiednie metody do zaprezentowania danego zjawiska.	Ocena przydatności metod ilościowych do prezentowania zjawisk. Rozpoznawanie metod na mapach. Dobór metod do prezentowanego zjawiska.	burza mózgów, dyskusja, mapa myśli - Rodzaje i zastosowanie ilościowych metod przedstawiania zjawisk Atlas, karta pracy, mapy konturowe.
11,12	Współzależność między elementami środowiska przyrodniczego i społeczno – gospodarczego	1.5	Uczeń: dokonuje charakterystyki wybranego regionu na podstawie map różnej treści, formułuje zależności przyczynowo-skutkowe, funkcjonalne i czasowe między wybranymi elementami środowiska przyrodniczego i społeczno- gospodarczego, weryfikuje zależności między elementami środowiska geograficznego, wykorzystując mapy tematyczne.	Charakterystyka wybranego regionu na podstawie map różnej treści. Zależności przyczynowo-skutkowe, funkcjonalne i czasowe między wybranymi elementami środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego.	Metoda problemowa, dyskusja – Na czym polega system wzajemnych zależności w środowisku na przykładzie.....? Mapa, atlas, rocznik statystyczny, czasopisma, podręcznik, Internet, karta pracy.
13	Wykorzystanie GIS w geografii	1.8.	Uczeń: korzysta ze zdjęć satelitarnych, posługuje się danymi GIS, wskazuje możliwości zastosowania GIS w praktyce, projektuje zastosowanie GIS.	Wykorzystanie zdjęć satelitarnych powierzchni Ziemi. Zmiany skali obrazu. Określenie położenia obiektów i pomiar	Studium przypadku – Zastosowanie GIS w badaniu przestępczości , metoda tekstu przewodniego Atlas, Internet, tekst

				odległości. Wykorzystanie numerycznego modelu terenu do wizualizacji w perspektywie.	źródłowy
14,15	Projektowanie wycieczki – orientacja w terenie według mapy	1.6.	Uczeń: planuje wycieczkę turystyczną za pomocą map, planów i innej literatury źródłowej, określa azymut na mapie, projektuje zadania na trasie dla uczestników wycieczki.	Projekt wycieczki – ustalenie trasy i punktów kontrolnych. Zadania do wykonania na punktach kontrolnych. Wycieczka z elementami InO.	Metoda ćwiczeniowa, projekt – Mój region jako miejsce ciekawe turystycznie Mapa topograficzna i turystyczna własnego regionu, plany, przewodniki turystyczne, kompas, taśma miernicza
16	Czy mapa jest potrzebna czy to już przeżytek?	powtórzenie	Uczeń: ocenia przydatność map tradycyjnych, cyfrowych, GIS oraz materiałów statystycznych jako źródeł informacji, porównuje różne źródła informacji, dobiera właściwe informacje do rozwiązywanego problemu.		Debata kielecka - Czy mapa jest potrzebna czy to już przeżytek? Atlas, mapy w różnej skali, atlas zdjęć satelitarnych, podręcznik, foliogramy, Internet,

Wskazówki metodyczne

W tej części uczniowie kontynuują ćwiczenia dotyczące umiejętności nabytych na lekcjach przyrody, w szkole podstawowej oraz na lekcjach geografii w gimnazjum. Umiejętności te to: czytanie i analizowanie treści różnych map oraz interpretacja, wyjaśnianie przyczyn, określania związków przyczynowo-skutkowych, formułowania twierdzeń o prawidłowościach, wartościowania zjawisk, prognozowania, itp. W celu sprawdzenia umiejętności z poprzednich etapów edukacyjnych należy przeprowadzić lekcję diagnostyczną. Na podstawie mapy turystycznej wybranego regionu uczniowie mają odpowiedzieć na pytania: w jakiej skali wykonana jest ta mapa, zapisać skalę. Oblicz odległość w linii prostej między punktem A i B. Podaj trzy cechy charakterystyczne rzeźby przedstawionego terenu. Oblicz wysokość względną i bezwzględną podanych

punktów. Rozpoznaj obiekty na podstawie opisu. Zaprojektuj trasę wycieczki na podstawie mapy: walory i obiekty godne obejrzenia. Podsumowaniem działu może być dyskusja dotycząca przydatności map tradycyjnych, cyfrowych, GIS oraz materiałów statystycznych jako źródeł informacji. W dobie informatyzacji warto zadać pytanie o przyszłość map. Na koniec warto zrobić test sprawdzający. Treści z tego działu powinny być rozłożone w czasie i sprawdzane na różnych lekcjach w ciągu całego cyklu kształcenia geograficznego w liceum. **Celem tej treści** jest uporządkowanie, utrwalenie oraz pogłębienie umiejętności korzystania z mapy. W trakcie zajęć w liceum uczniowie powinni poszerzyć wiedzę dotyczącą metod przedstawiania zjawisk na mapach i ich przydatność. Należy wskazać uczniom, że mapa jest podstawowym źródłem wiedzy geograficznej i bardzo ważną pomocą dydaktyczną w kształtowaniu różnych umiejętności oraz przydatna w życiu codziennym. Należy zwrócić także uwagę uczniów na coraz powszechniejsze zastosowanie map cyfrowych oraz GIS w zbieraniu i przetwarzaniu informacji. W trakcie realizacji działu konieczne jest zaplanowanie i przeprowadzenie zajęć terenowych. Na podstawie mapy okolicy, najlepiej w skali 1: 5000, uczniowie planują wycieczkę uwzględniając walory przyrodnicze i antropogeniczne. Warto wykorzystać tu elementy biegu na orientację. W tym celu należałoby wprowadzić i przećwiczyć umiejętność wyznaczania azymutów. Element planowania i rywalizacji między grupami uczniów wzbudziłby dodatkową motywację uczniów do działania.

Dział II. Ziemia we Wszechświecie.

LP.	TEMAT LEKCJI	NR. TREŚCI. PDST. PROGR	OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW	TREŚCI SZCZEGÓŁOWE	METODY NAUCZANIA, ŚODKI DYDAKTYCZNE
17	Ruchy Ziemi i ich wpływ na życia na Ziemi.	diagnoza materiału gimnazjalnego	Uczeń: podaje cechy i następstwa ruchów Ziemi, wyjaśnia funkcjonowanie stref czasowych, granica zmiany daty. przedstawia zmiany w oświetleniu Ziemi oraz w długości trwania dnia i nocy w różnych szerokościach geograficznych i porach roku.	Cechy i następstwa ruchu obiegowego i obrotowego. Współrzędne geograficzne i ich zastosowanie. Strefy czasowe i ich funkcjonowanie. Oświetlenie Ziemi w ciągu roku .	Mapa myśli – Ruchy Ziemi i ich następstwa , metoda ćwiczeniowa – określanie współrzędnych geograficznych, obliczanie czasu strefowego Atlas, mapa świata
18	Obserwacja sklepienia niebieskiego	2.1.	Uczeń: dokonuje pomiaru wysokości słońca za pomocą sekstantu i	Obserwacja nieba w dzień Pomiary wysokości Słońca, miejsca wschodu i zachodu	Mapa myśli, obserwacja i pomiar bezpośredni Atlas nieba, podręcznik,

			gnomonu, określa miejsca wschodu i zachodu Słońca, wyznacza miejscowy południk za pomocą gnomonu, porównuje wygląd nieba z atlasem nieba, rozpoznaje gwiazdozbiory na niebie	Słońca Obserwacja nieba w nocy Gwiazdozbiory na niebie	foliogramy, sekstant, gnomon karta pracy,
19	Powstanie i budowa Wszechświata	2.2.	Uczeń: porównuje odległości we Wszechświecie, opisuje hierarchiczną budowę Wszechświata, opisuje budowę galaktyki Drogi Mlecznej, opisuje budowę Układu Słonecznego, objaśnia terminy: planetoida, kometa, meteor, meteoryt, czarna dziura,	Budowa Wszechświata. Budowa Galaktyki Drogi Mlecznej oraz Układu Słonecznego. Cechy ciał niebieskich. Obliczanie odległości we Wszechświecie z użyciem jednostek astronomicznych.	Burza mózgów, pogadanka, kreatywne pisanie – Co kryje w sobie Wszechświat? , praca w grupach, Atlas, karty pracy, prezentacja multimedialna, ćwiczenia interaktywne http://www.scholaris.pl
20	Ziemia jako cząstka Wszechświata	2.2.	Uczeń: wymienia dowody Arystotelesa na kulistość Ziemi, oblicza promień Ziemi metodą Eratostenesa, odróżnia kulę, elipsoidę ziemską od geoidy, podaje podstawowe wymiary	Położenie Ziemi w Układzie Słonecznym. Wymiary Ziemi. Dowody na kulistość Ziemi.	Burza mózgów, pogadanka, kreatywne pisanie – Jak można dowieść kształt Ziemi? , praca w grupach, Mapa, atlas, karty pracy, prezentacja multimedialna foliogramy,

			elipsoidy ziemskiej.		
21	Zjawiska astronomiczne i przyczyny ich powstawania	2.7	Uczeń: wyjaśnia przyczynę występowania zorzy polarnej, wyjaśnia powstawanie zaćmień Słońca i Księżyca, wyjaśnia powstawanie faz Księżyca, wykazuje zależność między fazami Księżyca oraz zaćmieniami Słońca i Księżyca.	Mechanizm powstawania zorzy polarnej. Fazy Księżyca. Zaćmienie Słońca i Księżyca. Wpływ zjawisk astronomicznych na zjawiska przyrodnicze.	Aktywny opis – Mechanizm powstawania faz Księżyca i zaćmień Słońca i Księżyca , ciąg przyczynowo skutkowy, Atlas, podręcznik, karta pracy, prezentacja multimedialna, film, ćwiczenia interaktywne http://www.scholaris.pl
22	Następstwa ruchu obiegowego Ziemi	2.3.	Uczeń: wykazuje zależność między widowym ruchem Słońca na tle gwiazdozbiorów i ruchem obiegowym Ziemi, wskazuje konsekwencje ruchu obiegowego Ziemi, określa wpływ ruchu obiegowego na życie i działalność ludzi.	Zmiany położenia Słońca na tle gwiazdozbiorów w ciągu roku. Następstwa ruchu obiegowego Ziemi. Wpływ ruchu obiegowego na życie i działalność ludzi.	Burza mózgów, rybi szkielet – Wpływ ruchu obiegowego na życie na Ziemi i działalność ludzi , pogadanka, praca w grupach. Mapa, atlas, karty pracy, foliogramy.
23	Zmiany oświetlenia Ziemi w ciągu roku	2.3. 2.7.	Uczeń: przedstawia zmiany oświetlenia Ziemi w ciągu roku, określa granice występowania dni i nocy polarnych, przedstawia zależność między oświetleniem Ziemi a długością dnia w różnych miejscach w	Cechy oświetlenia Ziemi w ciągu roku. Zależność między oświetleniem Ziemi a długością dnia w różnych miejscach w ciągu roku. Wpływ zmian oświetlenia Ziemi w ciągu roku na życie	Aktywny opis, burza mózgów, ciąg przyczynowo skutkowy - Zależność między oświetleniem Ziemi a długością dnia w różnych miejscach w ciągu roku , praca w grupach. Mapa, atlas, , karty pracy,

			ciągu roku, opisuje przykłady wpływu zmian oświetlenia Ziemi w ciągu roku na życie i działalność człowieka.	i działalność człowieka.	prezentacja multimedialna foliogramy.
24	Zmiany wysokości Słońca w ciągu roku	2.4.	Uczeń: oblicza wysokość górowania Słońca na różnych, szerokościach geograficznych w dniach równonocy i przesileń, objaśnia termin biała noc, wskazuje na mapie obszary występowania białych nocy.	Zależność wysokości Słońca od szerokości geograficznej – rozwiązywanie zadań. Zmiany wysokości Słońca w ciągu roku. Widomy ruch Słońca w ciągu roku w różnych miejscach na Ziemi.	Ćwiczenia praktyczne – rozwiązywanie zadań . Mapa, atlas, podręcznik, karta pracy.
25, 26	Zależność między kątem wysokości Słońca a szerokością geograficzną	2.5	Uczeń: oblicza szerokość geograficzną dowolnego punktu na powierzchni Ziemi na podstawie wysokości górowania Słońca w dniach równonocy i przesileń.	Obliczanie szerokości geograficznej miejsc obserwacji.	Ćwiczenia praktyczne – rozwiązywanie zadań . Mapa, atlas, podręcznik, karta pracy.
27	Pory roku i sposoby ich określania	2.6	Uczeń: opisuje różnice między astronomicznymi, kalendarzowymi i klimatycznymi porami roku.	Podstawy wyznaczania pór roku. Różnice między astronomicznymi, kalendarzowymi i klimatycznymi porami roku. Kalendarz.	Rybi szkielet – Co może być podstawą wyznaczania pór roku , burza mózgow, studium przypadku - Kalendarz gregoriański, juliański, chiński, mahometański . Mapa, atlas, prezentacja multimedialna, karta pracy,

28	Następstwa ruchu obrotowego Ziemi.	2.3	Uczeń: wskazuje konsekwencje ruchu obrotowego Ziemi, podaje przykłady wpływu różnic czasu na życie i działalność człowieka określa różnice między czasem strefowym a urzędowym, posługuje się czasem strefowym w zależności od różnego położenia.	Konsekwencje ruchu obrotowego Ziemi. Wpływ różnic czasu na życie i działalność człowieka. Różnice między czasem strefowym a urzędowym. Ćwiczenia w posługiwaniu się czasem strefowym.	Burza mózgów, rybi szkielet – Wpływ ruchu obrotowego na życie na Ziemi i działalność ludzi , pogadanka, praca w grupach. Mapa, atlas, karty pracy, foliogramy.
29, 30	Czas a długość geograficzna	2.3	Uczeń: oblicza czas miejscowy, słoneczny z uwzględnieniem przekraczania międzynarodowej linii zmiany daty, oblicza czas strefowy, oblicza długość geograficzną na podstawie znanego czasu.	Czas miejscowy a długość geograficzna – rozwiązywanie zadań. Długość geograficzna a czas miejscowy– rozwiązywanie zadań. Strefy czasowe. Czas strefowy.	Ćwiczenia praktyczne – rozwiązywanie zadań . Mapa, atlas, podręcznik, karta pracy.
31	Wpływ siły Coriolisa na zjawiska przyrodnicze	2.8	Uczeń: opisuje działanie sił bezwładnościowych: odśrodkowej i Coriolisa, wskazuje skutki występowania siły Coriolisa dla środowiska przyrodniczego, wykazuje zależność między kierunkami wiatrów a siłą Coriolisa.	Działanie sił bezwładnościowych. Skutki występowania siły Coriolisa dla środowiska przyrodniczego. Zależność między kierunkami wiatrów a siłą Coriolisa.	Ciąg przyczynowo skutkowy, burza mózgów, metoda sytuacyjna – Wpływ siły Coriolisa na kierunki wiatrów . Mapa, atlas, podręcznik, zeszyt ćwiczeń, karta pracy.

32	Wpływ zjawisk astronomicznych na życie na Ziemi.	powtórzenie	Uczeń: charakteryzuje ciała niebieskie tworzące Układ Słoneczny, wskazuje konsekwencje ruchów Ziemi z zastosowaniem hipotetycznych możliwości, rozwiązuje zadania związane z następstwami ruchów Ziemi.	Co by było gdyby..... I. Ziemia wykonywała tylko ruchu obiegowy II. Ziemia wykonywała tylko ruchu obrotowy III. oś Ziemi nachylona byłaby do płaszczyzny obiegu pod kątem 90^0	Drzewko decyzyjne - Co by było gdyby.....? , praca w grupach, metoda problemowa – Jak możesz określić położenie miejsca obserwacji wykorzystując zjawiska astronomiczne? Mapa, atlas, podręcznik, zeszyt przedmiotowy.
----	---	-------------	--	---	---

Wskazówki metodyczne

Wstępem do działu powinna być lekcja diagnostyczna. Można przeprowadzić krótki test diagnostyczny, uczniowie wykonują mapę myśli dotyczącą ruchów Ziemi, ich cech i następstw. Podsumowaniem tej lekcji mogłyby być zdania z wykorzystaniem umiejętności określania współrzędnych geograficznych oraz obliczaniem czasu w różnych miejscach na Ziemi np. *O której godzinie naszego czasu możesz zadzwonić do kolegi (koleżanki) w : Sydney, Tokio, Nowym Jorku, Paryżu, jeśli u nich jest południe?*

Istotnym elementem tego działu powinny być obserwacje bezpośrednie prowadzone zarówno w ciągu dnia (najlepiej w południe) jak i w nocy. Wprowadzeniem do obserwacji bezpośredniej powinno być przypomnienie wniosków z obserwacji bezpośrednich dokonywanych na lekcjach *przyrody*, a dotyczących m.in.: zmiany miejsc wschodu i zachodu Słońca w ciągu roku, zmian długości dnia i nocy oraz wysokości Słońca w momencie górowania w różnych porach roku. W dzień należałoby dokonać pomiaru wysokości Słońca w południe różnymi sposobami, natomiast w nocy dobrze byłoby dokonać identyfikacji gwiazdozbiorów na niebie. Pomocny byłby tutaj atlas nieba.

Celem treści zawartych w tym dziale jest utrwalenie pojęć i umiejętności nabytych w gimnazjum oraz w szkole podstawowej.

Na lekcjach należy pogłębić wiadomości i umiejętności dotyczące ruchów Ziemi i ich następstw. Istotne jest tutaj realizowanie lekcji ćwiczeniowych dotyczących obliczeń czasu i kąta wysokości Słońca na bazie umiejętności określania położenia matematyczno – geograficznego. Do utrwalania pojęć dotyczących budowy Wszechświata posłużą metody oparte na skojarzeniach, natomiast treści dotyczące ruchów ciał niebieskich mogłyby zostać wprowadzone metodą aktywnego opisu. Znaczną część tego działu powinny stanowić ćwiczenia w rozwiązywaniu zadań.

Proponuję na podsumowanie działu lekcję z cyklu: **Co by było gdyby?** Podział klasy na trzy grupy. Każda z grup otrzymuje do przedstawienia przewidywanych zjawisk na Ziemi w sytuacji gdyby ruchy Ziemi były inne niż obecnie. Na zakończenie można zaproponować obliczenie współrzędnych geograficznych miejsca obserwacji za pomocą pomiarów zjawisk astronomicznych.

Dział III. Sfery Ziemi – atmosfera.					
LP.	TEMAT LEKCJI	NR. TREŚCI. PDST. PROGR	OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW	TREŚCI SZCZEGÓŁOWE	METODY NAUCZANIA, ŚODKI DYDAKTYCZNE
33	Budowa atmosfery i zjawiska atmosferyczne	diagnoza materiału gimnazjalnego	Uczeń: charakteryzuje czynniki klimatotwórcze, wyjaśnia ich wpływ na klimat, analizuje diagramy klimatyczne.	Czynniki klimatotwórcze i ich wpływ na klimat. Strefy klimatyczne świata. Charakterystyka klimatu na podstawie wykresu.	Mapa mentalna – Jakie czynniki wpływają na klimat? Ranking diamentowy – Wybierz klimat, w którym chciałbyś zamieszkać. Atlas, mapy konturowe, klimatogramy, ćwiczenia interaktywne. http://www.scholaris.pl
34	Obieg ciepła w atmosferze Ziemi	3.2.	Uczeń: opisuje bilans energetyczny atmosfery Ziemi, wyjaśnia powstawanie efektu cieplarnianego, posługuje się terminami: inwersja termiczna, albedo, przymrozek.	Bilans energetyczny atmosfery Ziemi. Powstawanie efektu cieplarnianego. Czynniki wpływające na temperaturę powietrza. Anomalie termiczne.	Metoda 635 – Co z tym efektem cieplarnianym? Metoda problemowa – Czy kolor podłoża ma znaczenie dla temperatury powietrza? Schematy obiegu ciepła, tabele wartości albedo, prezentacja multimedialna.
35	Przyczyny i skutki nierównomiernego rozkładu temperatur na Ziemi	3.2.	Uczeń: opisuje za pomocą mapy zróżnicowanie temperatury powietrza na Ziemi, wyjaśnia przyczyny zróżnicowania temperatury powietrza na Ziemi,	Zróżnicowanie temperatury powietrza na Ziemi. Przyczyny zróżnicowania temperatury powietrza na Ziemi. Wpływ temperatury powietrza na życie	Praca z mapami różnej treści, metoda problemowa – Dlaczego temperatura na Ziemi jest zróżnicowana? Atlas, mapa świata, mapa konturowa, karta pracy.

			oblicza temperaturę powietrza na różnych wysokościach, znając pionowy gradient termiczny, opisuje przykłady wpływu temperatury powietrza na życie i działalność człowieka.	i działalność człowieka.	
36	Ciśnienie atmosferyczne i mechanizm jego różnicowania	3.1.	Uczeń: wyjaśnia przyczyny zróżnicowania ciśnienia atmosferycznego na Ziemi, opisuje rozmieszczenie układów ciśnień na Ziemi, przelicza jednostki ciśnienia, przedstawia zależność stanów pogody od położenia ośrodków barycznych.	Przyczyny powstawania ośrodków barycznych. Rozmieszczenie ośrodków barycznych na Ziemi. Zależność stanów pogody od położenia ośrodków barycznych. Powstawanie wiatrów w niżu i wyżu.	Burza mózgów, kreatywne pisanie – mechanizm powstawania ośrodków barycznych. Mapa, atlas, podręcznik, karta pracy, prezentacja multimedialna, Internet.
37	Rodzaje mas powietrza i frontów atmosferycznych	3.1	Uczeń: wymienia nazwy poszczególnych mas powietrza na Ziemi, opisuje ich cechy, opisuje przebieg procesów pogodowych (ruch mas powietrza, fronty atmosferyczne i zjawiska im towarzyszące), odróżnia front ciepły od chłodnego, przedstawia wpływ frontów atmosferycznych na zmiany pogody.	Rodzaje mas powietrza i ich właściwości. Mechanizm powstawania frontów atmosferycznych. Wpływ frontów atmosferycznych na powstawanie zjawisk pogodowych.	Ciąg przyczynowo - skutkowy, burza mózgów, studium przypadku – opis zjawisk pogodowych we frontach atmosferycznych. Mapa, atlas, podręcznik, karta pracy, prezentacja multimedialna.

38	Cyrkulacja powietrza w troposferze	3.1.	Uczeń: wyjaśnia mechanizm cyrkulacji powietrza w strefie międzyzwrotnikowej i wyższych szerokościach geograficznych, uzasadnia zależność cyrkulacji powietrza od zenitalnego górowania Słońca.	Cyrkulacja powietrza w troposferze. Mechanizm powstawania pasatów oraz wiatrów szerokości umiarkowanych. Wpływ stałych wiatrów na przyrodę i gospodarkę.	Aktywny opis - Cyrkulacja powietrza w troposferze. Mapa, atlas, podręcznik, karta pracy, prezentacja multimedialna.
39	Powstawanie wiatrów zmiennych	3.3.	Uczeń: wyjaśnia powstawanie wybranych wiatrów zmiennych, opisuje warunki powstawania cyklonu tropikalnego i trąby powietrznej, wskazuje na mapie obszary występowania wiatrów zmiennych: bryzy, fenu, wyjaśnia powstawanie monsunów, wskazuje na mapie obszary ich występowania.	Mechanizm powstawania wiatrów zmiennych. Cechy monsunu, bryzy, fenu, tornada i cyklonu. Podobieństwa i różnice wybranych wiatrów zmiennych. Rejony występowania wiatrów zmiennych.	Aktywny opis - Mechanizm powstawania wiatrów zmiennych. Mapa, atlas, podręcznik, karta pracy, prezentacja multimedialna.
40	Znaczenie wiatrów dla środowiska geograficznego	3.3.	Uczeń: wskazuje wpływ wiatrów na przebieg pogody, określa znaczenie wiatrów dla działalności gospodarczej (rolnictwa, komunikacji), wyjaśnia wpływ monsunów na gospodarkę regionów ich	Wpływ wiatrów na przebieg pogody. Znaczenie wiatrów dla działalności gospodarczej. Wpływ monsunów na gospodarkę. Możliwości przeciwdziałania negatywnym skutkom	Róża diagnostyczna - Wpływ wiatrów na przyrodę i gospodarkę. Mapa, atlas, podręcznik, karta pracy, Internet

			występowania.	wiatrów.	
41	Powstawanie opadów atmosferycznych	3.2.	Uczeń: posługuje się terminami: wilgotność powietrza (bezwzględna), temperatura punktu rosy, kondensacja pary wodnej, jądro kondensacji, wymienia i rozpoznaje rodzaje opadów i osadów atmosferycznych, wyjaśnia powstawanie chmur oraz opadów i osadów atmosferycznych.	Mechanizm powstawania opadów. Rodzaje chmur i zjawiska im towarzyszące. Rodzaje opadów i osadów. Skutki gospodarcze występowania opadów i osadów oraz możliwości korygowania skutków.	Kreatywne pisanie - Jak powstają opady? Mapa myśli - Rodzaje chmur i zjawiska im towarzyszące. Schemat powstawania opadów, atlas chmur, prezentacja multimedialna.
42	Zróznicowanie opadów atmosferycznych na Ziemi	3.2.	Uczeń: wskazuje przyczyny nierównomiernego rozkładu opadów na Ziemi, wskazuje obszary z niedoborem opadów i uzasadnia ich występowanie, wskazuje obszary znacznych opadów i uzasadnia ich występowanie.	Rozmieszczenie opadów. Czynniki wpływające na brak opadów. Czynniki wpływające na występowanie znacznych opadów. Skutki nierównomiernego rozmieszczenia opadów.	Metoda trójkąta – Dlaczego opady rozmieszczone są nierównomiernie na świecie? Mapa świata, atlas, tekst źródłowy, karta pracy.
43	Czynniki klimatotwórcze	3.4	Uczeń: rozdziela elementy klimatu i czynniki klimatotwórcze, przedstawia wpływ poszczególnych czynników na rozmieszczenie typów i stref klimatycznych.	Elementy klimatu. Czynniki klimatotwórcze i ich wpływ na zróżnicowanie klimatu.	Rybi szkielet – Czynniki klimatotwórcze i ich wpływ na rozmieszczenie typów i stref klimatycznych. Mapa świata, atlas, mapy konturowe.

44	Rozmieszczenie i charakterystyka stref klimatycznych	3.4. 3.5.	<p>Uczeń: charakteryzuje strefy klimatyczne i typy klimatu na Ziemi. wskazuje i uzasadnia na mapie zasięgi poszczególnych stref, typów i odmian klimatu.</p>	<p>Rozmieszczenie stref klimatycznych na Ziemi. Kryteria wydzielenia typów klimatu. Podział stref klimatycznych na typy klimatu.</p>	<p>Praca z materiałem źródłowym, puzzle – opracowanie cech poszczególnych stref klimatycznych. Mapa świata, atlas, mapy konturowe, klimatogramy.</p>
45, 46	Typy klimatów i ich rozmieszczenie	3.4 3.5.	<p>Uczeń: rozpoznaje typ klimatu na podstawie jego opisu lub wykresu zmian temperatury powietrza i opadów atmosferycznych w ciągu roku, rozpoznaje poszczególne strefy i typy klimatów na Ziemi na podstawie klimatogramów, opisuje cechy klimatów: monsunowego i górskiego, opisuje piętrowość klimatyczną w górach, opisuje cechy klimatów lokalnych (np. w mieście, w kompleksie leśnym, nad jeziorem),</p>	<p>Charakterystyka stref klimatycznych. Charakterystyka typów klimatów na podstawie klimatogramów. Cechy klimatów lokalnych. Cechy klimatu górskiego i monsunowego. Klimat lokalny i mikroklimat.</p>	<p>Ranking diamentowy – Oceń przydatność gospodarczą poszczególnych typów klimatu, praca z materiałem źródłowym. Mapa świata, atlas, klimatogramy.</p>
47	Pogoda i jej przewidywanie	3.6.	<p>Uczeń: odczytuje z mapy symbole synoptyczne, opisuje budowę klatki meteorologicznej i jej wyposażenie,</p>	<p>Badania pogody. Klatka meteorologiczna i jej wyposażenie. Mapa synoptyczna i jej symbolika.</p>	<p>Metoda ćwiczeniowa – prognozowanie pogody. Mapa synoptyczna, Internet - http://meteo.icm.edu.pl/</p>

			opisuje współczesne metody badań pogody i zbierania danych meteorologicznych, przygotowuje krótkoterminową prognozę pogody na podstawie mapy synoptycznej.	Prognozowanie pogody na podstawie mapy synoptycznej.	
48	Pomiar stanów pogody na stacji meteorologicznej	3.6.	Uczeń: opisuje budowę klatki meteorologicznej i jej wyposażenie, przygotowuje prognozę pogody na podstawie obserwacji i pomiarów meteorologicznych.	Budowa klatki meteorologicznej i jej wyposażenie. Prognozowanie pogody na podstawie obserwacji i pomiarów meteorologicznych.	Obserwacja bezpośrednia i pomiar. Termometry, barometr, wiatromierz, higrometr, deszczomierz.
49, 50	Przyczyny i skutki globalnych zmian klimatu	3.7.	Uczeń: wyjaśnia przyczyny naturalnych zmian klimatu w dziejach Ziemi, wymienia naturalne i antropogeniczne źródła zanieczyszczeń atmosfery, wyjaśnia mechanizm powstawania efektu cieplarnianego i dziury ozonowej, przedstawia skutki globalnych zmian klimatu, proponuje działania na rzecz ograniczania zanieczyszczania atmosfery.	Naturalne i antropogeniczne źródła zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego . Globalne problemy klimatyczne: efekt cieplarniany, dziura ozonowa, kwaśne opady . Współpraca międzynarodowa na rzecz ochrony atmosfery.	Metoda trójkąta - Jakie działania mogą zmniejszyć tempo zmian klimatycznych? Atlas, mapy konturowe, klimatogramy, Internet, teksty źródłowe, prezentacje multimedialne, ćwiczenia interaktywne http://www.scholaris.pl
51	Zjawiska atmosferyczne i ich	powtórzenie	Uczeń: wskazuje znaczenie wiatrów dla	Wiatry i ich znaczenie w przyrodzie i gospodarce.	Mapa myśli – Wykaż wpływ zjawisk atmosferycznych na

	wpływ na różne elementy środowiska geograficznego		przebiegu pogody i działalności gospodarcze, wskazuje przyczyny i skutki nierównomiernego rozkładu temperatury powietrza i opadów.	Przyczyny i skutki nierównomiernego rozkładu temperatury powietrza i opadów.	różne elementy środowiska geograficznego. Atlas, mapy konturowe, klimatogramy prezentacje multimedialne.
<p>Wskazówki metodyczne</p> <p>Wstępem do tej części powinna być lekcja diagnostyczna, na której uczniowie przypomną sobie sposoby obserwacji elementów pogody oraz znaczenie głównych czynników klimatotwórczych w kształtowaniu się klimatu i pogody każdej strefy klimatycznej. Warto tu również sprawdzić umiejętność interpretowania klimatogramów.</p> <p>Celem tej treści jest poszarzenie wiadomości i umiejętności dotyczących zjawisk zachodzących w atmosferze. Główny nacisk należy położyć na związki przyczynowo - skutkowe w środowisku przyrodniczym. Dział ten jest szczególnie ważny, ponieważ na poprzednich etapach edukacji uczeń jedynie pobieżnie zapoznał się z elementami pogody i czynnikami klimatotwórczymi. Warto tu zwrócić uwagę na mechanizmy powstawania zjawisk atmosferycznych, przyczyny ich powstawania i skutki. Szczególnie przydatne w tej części będą metody aktywnego opisu oraz rybi szkielet. Warto sięgnąć do ćwiczeń interaktywnych portalu Scholaris. Należy zwrócić tutaj uwagę na różny odbiór prezentowanego materiału przez uczniów. Dla wzrokowców istotny będzie rysunek, dla słuchowców opis, a kinestetycy najchętniej sami wykonają schematy i rysunki przedstawiające zjawiska i procesy w atmosferze. Dlatego do każdej lekcji proponuje się różnorodne metody nauczania i środki dydaktyczne. Szczególnie polecane metody to praca z mapą, klimatogramami, rysunkami a także szereg metod aktywnych: mapa myśli, metoda trójkąta, ranking diamentowy, rybi szkielet. Podsumowaniem działu powinna być praca w grupach gdzie za pomocą mapy myśli zostanie przedstawiony wpływ zjawisk atmosferycznych na różne elementy środowiska geograficznego.</p>					
Dział 4. Sfery Ziemi – hydrosfera.					
52	Zróźnicowanie cyklu hydrologicznego w różnych warunkach klimatycznych	4.1.	Uczeń: omawia cechy cyklu hydrologicznego w różnych warunkach klimatycznych, podaje czynniki wpływające na poszczególne elementy cyklu hydrologicznego,	Cechy cyklu hydrologicznego w różnych warunkach klimatycznych. Czynniki wpływające na poszczególne elementy cyklu hydrologicznego. Przyczyny zaburzeń cyklu	Aktywny opis – obieg wody w przyrodzie , rybi szkielet - czynniki wpływające na elementy cyklu hydrologicznego , dyskusja. Atlas, schemat obiegu wody w przyrodzie, karta pracy.

			wyjaśnia przyczyny zaburzeń cyklu hydrologicznego.	hydrologicznego.	
53	Zasoby wody na Ziemi	4.2.	Uczeń: opisuje występowanie i zasoby wód w oceanach i na lądach (jeziora, rzeki, lodowce, wody podziemne);	Występowanie i zasoby wód w oceanach i na lądach. Wody powierzchniowe i podziemne.	Stolik ekspercki, burza mózgów, pogadanka. Atlas, Świat w liczbach, Podręcznik, ćwiczenia interaktywne http://www.scholaris.pl
54	Systemy rzeczne świata i ich charakterystyka	4.3.	Uczeń: charakteryzuje sieć rzeczna na poszczególnych kontynentach, wyznacza działy wodne na mapie sieci rzecznej, posługuje się terminami: dorzecze, zlewisko, dział wodny, obszar bezodpływowy.	Sieć rzeczna na poszczególnych kontynentach. Cechy zlewisk oceanów. Występowanie obszarów bezodpływowych. Wyznaczanie działów wodnych. Charakterystyka wybranych systemów rzecznych.	Metoda ćwiczeniowa – wyznaczanie działów wodnych. Mapa świata, atlas, mapy konturowe.
55	Typy ustrojów rzecznych	4.4.	Uczeń: rozpoznaje i opisuje cechy ustrojów rzecznych wybranych rzek, wykazuje zależność stanów wody i przepływów rzek od rodzaju zasilania i typu klimatu, porównuje, korzystając z danych statystycznych, przepływy największych rzek świata.	Źródła zasilania rzek. Cechy ustrojów rzecznych wybranych rzek. Zależność stanów wody i przepływów rzek od rodzaju zasilania i typu klimatu. Rozpoznawanie i charakterystyka ustrojów rzecznych wybranych rzek.	Dyskusja kielecka – W jaki sposób źródło zasilania rzeki wpływa na jej ustrój? , burza mózgów. Mapa świata, atlas, wykresy przepływów rzek.
56	Charakterystyka genetycznych	4.3.	Uczeń: charakteryzuje typy genetyczne	Przyczyny powstawania jezior.	Praca z mapą (planem batymetrycznym).

	typów jezior		jezior na poszczególnych kontynentach, wyjaśnia przyczyny powstawania jezior, wymienia sposoby zanikania jezior, rozpoznaje typy jezior na podstawie planów batymetrycznych.	Charakterystyka genetycznych typów jezior na poszczególnych kontynentach. Rozmieszczenie wybranych typów jezior. Rozpoznawanie jezior na podstawie planów batymetrycznych.	Prezentacja multimedialna, plany batymetryczne.
57	Znaczenie jezior i rzek w przyrodzie i gospodarce człowieka	4.5.	Uczeń: wyjaśnia krajobrazowe i gospodarcze funkcje rzek i jezior.	Znaczenie rzek i jezior w przyrodzie. Możliwości wykorzystania gospodarczego rzek i jezior – przykłady.	Studium przypadku – Znaczenie Nilu w dla życia mieszkańców Egiptu, Jaką rolę w gospodarce pełnią wielkie jeziora amerykańskie? Mapa świata, atlas, tekst źródłowy.
58	Właściwości wody morskiej i ich zróżnicowanie przestrzenne	4.6.	Uczeń: przedstawia pionową i poziomą termikę wód morskich, wyjaśnia przyczyny zróżnicowania temperatury oraz zasolenia wody morskiej i oceanicznej.	Rozkład pionowy i poziomy temperatury wód morskich i oceanicznych. Zróżnicowanie zasolenia wody morskiej i oceanicznej. Przyczyny zróżnicowania temperatury oraz zasolenia wody morskiej i oceanicznej.	Praca z mapą. Mapa świata, atlas, podręcznik.
59	Przyczyny powstawania ruchów wody morskiej	4.6.	Uczeń: objaśnia mechanizm powstawania układu powierzchniowych prądów morskich, falowania, pływów,	Powstawanie fal. Mechanizm powstawania pływów. Przyczyny powstawania prądów morskich i	Aktywny opis, praca z mapą, studium przypadku – Mordercza fala tsunami . Mapa świata, atlas, podręcznik.

			upwellingu, przedstawia prawidłowości związane z rozmieszczeniem prądów morskich.	upwelling.u Prawidłowości związane z przemieszczaniem się prądów morskich.	
60	Wpływ ruchów wody morskiej na warunki klimatyczne i środowisko życia wybrzeży;	4.6.	Uczeń: przedstawia wpływ ruchów wody morskiej na warunki klimatyczne i środowisko życia wybrzeży, wyjaśnia wpływ prądu morskiego El Niño na pogodę i klimat, a w konsekwencji także na działalność gospodarczą człowieka.	Wpływ ruchów wody morskiej na warunki klimatyczne i środowisko życia wybrzeży. Wpływ ruchów wody morskiej na gospodarkę. Wpływ prądu morskiego El Niño na środowisko przyrodnicze i gospodarkę.	Studium przypadku - Wpływ prądu morskiego El Niño na środowisko przyrodnicze i gospodarkę. Mapa świata, atlas, teksty źródłowe, prezentacja multimedialna.
61	Gospodarcze wykorzystanie oceanów. Wpływ człowieka na ekosystemy mórz i oceanów.	4.7	Uczeń: wskazuje możliwości gospodarczego wykorzystania oceanów, ocenia wpływ człowieka na ekosystemy mórz i oceanów.	Możliwości gospodarczego wykorzystania oceanów. Wpływ człowieka na ekosystemy mórz i oceanów.	Metaplan – Jak można wykorzystać zasoby i właściwości oceanu? Mapa świata, atlas, teksty źródłowe.
62	Rodzaje wód podziemnych i ich znaczenie przyrodnicze i gospodarcze	4.8.	Uczeń: charakteryzuje wody podziemne, określa zastosowanie wód artezyjskich w gospodarce, ocenia przydatność poszczególnych rodzajów wód podziemnych dla ludności i różnych dziedzin gospodarki.	Charakterystyka wód podziemnych. Przydatność wód podziemnych dla ludności i różnych dziedzin gospodarki. Cechy i występowanie wód artezyjskich. Zastosowanie wód artezyjskich w gospodarce.	Aktywny opis, metoda problemowa – Zaprojektuj studnię (źródło wody pitnej) dla różnych odbiorców. Mapa świata, atlas, podręcznik, profile hydrologiczne.

63	Powstawanie źródeł	4.8.	Uczeń: wyjaśnia powstawanie źródeł, wymienia rodzaje źródeł mineralnych.	Powstawanie źródeł Rodzaje źródeł Źródła mineralne i ich wykorzystanie	Aktywny opis - powstawanie źródeł Atlas, podręcznik, prezentacja multimedialna, schematy.
64	Formy występowania lodu na Ziemi	4.10	Uczeń: wyjaśnia proces powstawania lodowców na przykładach z różnych kontynentów, rozdziela typy lodowców.	Czynniki sprzyjające powstawaniu lodowców. Etapy powstawania lodowców. Budowa lodowców i lodolodów. Typy lodowców.	Studium przypadku – Na lodach Antarktydy czy na lodowcu alpejskim? Mapa świata, atlas, podręcznik.
65	Wpływ zmian klimatycznych na zasięg obszarów zlodzonych	4.9. 4.11.	Uczeń: wyjaśnia przyczyny różnej wysokości występowania granicy wiecznego śniegu w różnych szerokościach geograficznych, wskazuje na mapach zasięg obszarów współcześnie zlodzonych, ocenia wpływ zmian klimatycznych na zmiany zasięgu obszarów zlodzonych.	Czynniki wpływające na wysokość granicy wiecznego śniegu. Zasięg obszarów współcześnie zlodzonych. Wpływ zmian klimatycznych na zmiany zasięgu występowania lodowców.	Metoda problemowa – Od czego zależy wysokość granicy wiecznego śniegu? Mapa świata, atlas, podręcznik.
66,67	Problemy wykorzystania zasobów wody na świecie	4.12.	Uczeń: wskazuje na mapie świata obszary nadmiaru i niedoboru wody, wykazuje zależności między	Obszary niedoboru i nadmiaru wód. Zależność dostępności do zasobów wód słodkich od czynników przyrodniczych i	Śnieżna kula – Jak racjonalnie gospodarować wodą w różnych regionach świata. Metoda projektu -

			czynnikami przyrodniczymi i pozaprzyrodniczymi a zasobami wód słodkich, podaje przykłady konsekwencji społeczno-gospodarczych niedoboru wody w różnych rejonach świata, opisuje na przykładach następstwa nieracjonalnej gospodarki wodnej w wybranych regionach świata, wskazuje działania wspomagające racjonalne gospodarowanie wodą.	pozaprzyrodniczych. Źródła zanieczyszczeń wód słodkich. Następstwa nieracjonalnej gospodarki wodnej w wybranych regionach świata. Możliwości racjonalnego gospodarowania wodą.	Rozwiązania stosowane w sytuacjach braku lub niedoboru wody w strefie zwrotnikowej Mapa świata, atlas, podręcznik, teksty źródłowe, ćwiczenia interaktywne http://www.scholaris.pl
68	Znaczenie wody w gospodarce na przykładzie najbliższej okolicy	4.12.	Uczeń: identyfikuje zasoby wody w regionie, bada stan czystości wód powierzchniowych, określa przezroczystość wody, bada prędkość przepływu wody w rzece.	Zasoby wody w regionie. Stan wód powierzchniowych i podziemnych (studnie). Przydatność wód w regionie.	Pomiar i obserwacja bezpośrednia, projekt edukacyjny.
69	Rola hydrosfery w przyrodzie i gospodarce	powtórzenie	Uczeń: przedstawia rolę poszczególnych elementów hydrosfery dla przyrody i gospodarki.	Rola hydrosfery w przyrodzie i gospodarce.	Dyskusja okrągłego stołu. Mapa świata, atlas.

Wskazówki metodyczne

Treści zawarte w dziale Hydrosfera są nowe dla uczniów, dlatego nie ma potrzeby prowadzenia lekcji diagnostycznej. Ponieważ uczeń wcześniej nie spotkał się z tymi zagadnieniami, należy wprowadzać najpierw proste zagadnienia, bliskie uczniowi np. przy omawianiu cyklu hydrologicznego

dobrze byłoby odwołać się do przyczyn powstawania powodzi w pewnych regionach Polski. Później trudniejsze i bardziej skomplikowane. **Celem** treści zawartych w tym dziale jest wprowadzenie nowych pojęć i umiejętności. Na lekcjach należy wprowadzić podstawowe pojęcia z zakresu hydrosfery (dorzecze, dział wodny itp.) oraz umiejętności wyznaczania działów wodnych, dorzeczy i zlewisk. Warto zwrócić uwagę na umiejętność interpretowania wykresów rysunków i schematów. Do wprowadzania pojęć dotyczących hydrosfery posłużą metody oparte na skojarzeniach. Znaczną część tego działu powinny stanowić ćwiczenia w interpretowaniu różnych źródeł informacji. Przy realizacji tych treści istotne jest, aby zwrócić uwagę na możliwości wykorzystania zasobów wody. Przydatne tu będą aktywne metody np. ranking diamentowy, śnieżna kula, metaplan. Uzupełnieniem tego działu powinny być zajęcia terenowe oraz projekt edukacyjny gdzie uczniowie powinni odnieść się do zasobów wody oraz ich znaczeniu we własnym regionie. Podsumowaniem powinna być lekcja określająca rolę hydrosfery w przyrodzie i gospodarce. Proponuję tutaj metodę dyskusji okrągłego stołu.

Dział V. Sfery Ziemi – litosfera.

70	Rzeźbiarze powierzchni Ziemi	diagnoza po gimnazjum	Uczeń: omawia procesy wewnętrzne i zewnętrzne modelujące skorupę ziemską, wskazuje związki i zależności pomiędzy procesami geologicznymi a rzeźbą powierzchni Ziemi.	Rodzaje procesów geologicznych. Wpływ procesów geologicznych na rzeźbę powierzchni Ziemi.	Mapa myśli – Rzeźbiarze powierzchni Ziemi. Mapa, atlas, teksty źródłowe.
71	Budowa wnętrza Ziemi	5.1.	Uczeń: przedstawia budowę wnętrza Ziemi, charakteryzuje budowę poszczególnych sfer wnętrza Ziemi, oblicza głębokość potencjalnych kopalń w zależności od wielkości stopnia geotermicznego, opisuje skład mineralogiczny	Budowa wnętrza Ziemi. Cechy poszczególnych warstw wnętrza Ziemi. Stopień geotermiczny i czynniki wpływające na wielkość stopnia geotermicznego.	Kreatywne pisanie – Sfery wnętrza Ziemi , metoda ćwiczeniowa – stopień geotermiczny i czynniki jego zróżnicowania. Schemat budowy wnętrza Ziemi, mapa świata, atlas, karta pracy.

			skorupy ziemskiej.		
72	Minerały i skały jako budulce skorupy ziemskiej	5.1.	<p>Uczeń:</p> <p>rozdziela pojęcia skała i minerał,</p> <p>podaje cechy najważniejszych minerałów skałotwórczych,</p> <p>rozpoznaje okazy minerałów,</p> <p>przyrządowuje minerały do skali twardości Mohsa,</p> <p>podaje wartość użytkową wybranych minerałów,</p> <p>opisuje formy występowania złóż mineralnych, w szczególności soli kamiennej, ropy naftowej, gazu ziemnego,</p> <p>ocenia zmiany środowiska przyrodniczego związane z eksploatacją surowców mineralnych.</p>	<p>Minerał i skała.</p> <p>Cechy minerałów.</p> <p>Skala twardości Mohsa.</p> <p>Wartość użytkowa minerałów.</p> <p>Formy występowania złóż mineralnych.</p> <p>Zmiany środowiska przyrodniczego związane z eksploatacją surowców mineralnych na przykładzie kopalń diamentów.</p>	<p>Metoda przewodniego tekstu, metoda oglądowa – ćwiczenia w rozpoznawaniu cech minerałów, stolik ekspercki.</p> <p>Okazy minerałów, skala twardości Mohsa, tekst źródłowy, ćwiczenia interaktywne</p> <p>http://www.scholaris.pl</p>
73	Charakterystyka i znaczenie gospodarcze skał magmowych	5.1.	<p>Uczeń:</p> <p>opisuje powstawanie skał magmowych: głębinowych, żyłowych i wylewnych,</p> <p>klasyfikuje skały magmowe,</p> <p>rozpoznaje okazy skał magmowych na podstawie badań oraz cech wyglądu,</p> <p>podaje przykłady zastosowania</p>	<p>Warunki powstawania skał magmowych.</p> <p>Klasyfikacja skał magmowych.</p> <p>Cechy skał magmowych i ich rozpoznawanie.</p> <p>Zastosowanie w gospodarce wybranych skał magmowych.</p>	<p>Metoda przewodniego tekstu, metoda oglądowa – ćwiczenia w rozpoznawaniu cech skał, stolik ekspercki.</p> <p>Okazy skał, lupa, szkło , tekst źródłowy</p> <p>http://www.scholaris.pl</p>

			w gospodarce wybranych skał magmowych.		
74	Charakterystyka i znaczenie gospodarcze skał osadowych	5.1.	Uczeń: opisuje powstawanie skał osadowych: okruchowych, pochodzenia organicznego i pochodzenia chemicznego, klasyfikuje skały osadowe, rozpoznaje okazy skał osadowych na podstawie reakcji chemicznych oraz cech wyglądu, podaje przykłady zastosowania w gospodarce wybranych skał osadowych.	Warunki powstawania skał osadowych. Klasyfikacja skał osadowych. Cechy skał osadowych i ich rozpoznawanie. Zastosowanie w gospodarce wybranych skał osadowych.	Metoda przewodniego tekstu, metoda oglądowa – ćwiczenia w rozpoznawaniu cech skał , stolik ekspercki. Okazy skał, lupa, szkło, tekst źródłowy http://www.scholaris.pl
75	Charakterystyka i znaczenie gospodarcze skał przeobrażonych	5.1.	Uczeń: opisuje powstawanie skał przeobrażonych, klasyfikuje skały przeobrażone, rozpoznaje okazy skał, przeobrażonych na podstawie badań oraz cech wyglądu, podaje przykłady zastosowania w gospodarce wybranych skał przeobrażonych.	Warunki powstawania skał przeobrażonych. Klasyfikacja skał przeobrażonych. Cechy skał przeobrażonych i ich rozpoznawanie. Zastosowanie w gospodarce wybranych skał przeobrażonych.	Metoda przewodniego tekstu , metoda oglądowa – ćwiczenia w rozpoznawaniu cech skał, stolik ekspercki. Okazy skał, lupa, szkło, tekst źródłowy http://www.scholaris.pl
76	Przegląd dziejów geologicznych Ziemi	5.2.	Uczeń: wymienia w kolejności ery geologiczne, charakteryzuje najważniejsze wydarzenia geologiczne w dziejach Ziemi (fałdowania,	Podział dziejów Ziemi. Najważniejsze wydarzenia geologiczne w dziejach Ziemi a. fałdowania (przykłady gór) b. dryf kontynentów	Linia czasu – Jak zmieniało się położenie i budowa kontynentów w przeszłości geologicznej? Mapa geologiczna, atlas, tekst źródłowy, film.

			dryf kontynentów, transgresje i regresje morskie, zlodowacenia, wskazuje na mapie tektonicznej świata, Europy i Polski górotwory, które powstały w wyniku: ruchów górotwórczych hercyńskich, kaledońskich, alpejskich, opisuje zmiany położenia kontynentów w dziejach Ziemi.	c. transgresje i regresje morskie d. zlodowacenia.	
77	Rozwój świata organicznego w dziejach Ziemi	5.2.	Uczeń: odróżnia wiek względny od wieku bezwzględnego, wymienia metody odtwarzania dziejów Ziemi, odczytuje z tabeli stratygraficznej informacje o rozwoju poszczególnych grup organizmów żywych, charakteryzuje rozwój świata organicznego w dziejach Ziemi, rozpoznaje okres geologiczny na podstawie jego opisu, interpretuje mapy i profile geologiczne.	Metody odtwarzania dziejów Ziemi. Rozwój świata organicznego w dziejach Ziemi. Charakterystyka er i okresów geologicznych. Odtwarzanie dziejów Ziemi na podstawie profilu geologicznego.	Linia czasu – Co nam mówią skamieniałości? Mapa geologiczna, atlas, tekst źródłowy, film, foliogramy.
78	Współzależność między zmianami środowiska w holocenie a	5.4.	Uczeń: przedstawia zmiany środowiska w holocenie, wyjaśnia wpływ działalności	Skały powstałe w holocenie Wartość użytkowa skał holoceniskich. Formy rzeźby holoceniskiej	Róża diagnostyczna – Jakie współzależności występują między holocenijskimi zmianami środowiska a

	działalnością człowieka		holoceńskich procesów geologicznych na rzeźbę i budowę geologiczną obszarów, ocenia zmiany środowiska w holocenie związane z działalnością człowieka.	i ich znaczenie dla działalności człowieka. Wpływ człowieka na zmiany środowiska.	działalnością człowieka. Mapa, atlas, tekst źródłowy, podręcznik.
79	Badanie odkrywki geologicznej	5.3.	Uczeń: planuje i przeprowadza obserwację odkrywki lub odstonięcia geologicznego, opracowuje, wyniki badań i pomiarów.	Pomiar wielkości odkrywki. Bieg i upad warstw skalnych. Rozpoznanie skał w terenie.	Ćwiczenia terenowe.
80	Ruchy płyt skorupy ziemskiej	5.5.	Uczeń: wymienia rodzaje ruchów płyt skorupy ziemskiej, podaje przyczyny ruchów płyt skorupy ziemskiej, wykazuje zależność między ruchami płyt skorupy ziemskiej a rozmieszczeniem pasm górskich oraz grzbietów śródoceanicznych.	Rodzaje ruchów płyt skorupy ziemskiej. Przyczyny ruchów płyt skorupy ziemskiej. Zależność między ruchami płyt skorupy ziemskiej a rozmieszczeniem pasm górskich oraz grzbietów śródoceanicznych.	Metoda tekstu przewodniego – Dlaczego kontynenty przesuwiają się? Mapa, atlas, teksty źródłowe, prezentacja multimedialna.
81	Działalność wulkaniczna i jej następstwa	5.5.	Uczeń: odróżnia wulkany czynne od wygasłych, opisuje budowę wulkanu, wymienia produkty wybuchu wulkanu, wskazuje na mapie i podaje nazwy najbardziej znanych	Budowa wulkanu. Produkty wybuchu wulkanu. Zależności między rozmieszczeniem wulkanów a ich kształtem i produktami. Rodzaje wulkanów i prawdziwości w ich	Mapa myśli – Różne typy wulkanów i ich zależność od położenia, Studium przypadku – Jak wybuch Krakatau zmienił środowisko? Mapa świata, atlas, prezentacja multimedialna,

			wulkanów na Ziemi, uzasadnia rozmieszczenie wulkanów, przedstawia zależności między rozmieszczeniem wulkanów a ich kształtem i produktami.	występowaniu.	rysunki i schematy http://www.scholaris.pl
82	Trzęsienia ziemi a życie człowieka	5.5.	Uczeń: wyjaśnia pojęcie trzęsienia ziemi, wskazuje na mapie świata obszary sejsmiczne i asejsmiczne, wykazuje zależność między ruchami płyt skorupy ziemskiej i trzęsieniami ziemi, przedstawia skutki przyrodnicze trzęsień ziemi, przedstawia sposoby zapobiegania negatywnym skutkom trzęsień ziemi.	Przyczyny powstawania trzęsień Ziemi. Rozmieszczenie obszarów sejsmicznych, asejsmicznych i pensejsmicznych oraz ich związek z przeszłością geologiczną. Skutki trzęsień ziemi. Sposoby zapobiegania negatywnym skutkom trzęsień ziemi.	Studium przypadku – Trzęsienie ziemi w Japonii i co z niego wyniknęło? Metoda problemowa - Czy możemy uniknąć zagrożeń wynikłych z trzęsień Ziemi? Mapa świata, atlas, tekst źródłowy, materiały prasowe, ćwiczenia interaktywne http://www.scholaris.pl
83	Procesy górotwórcze – rodzaje gór	5.5.	Uczeń: odróżnia ruchy łądotwórcze od górotwórczych, wyjaśnia powstawanie fałdów i uskoków, wyjaśnia powstawanie zrębów i zapadlisk tektonicznych, wskazuje na mapie przykłady gór różnych typów, wskazuje zależność między	Ruchy górotwórcze a łądotwórcze. Powstawanie struktur fałdowych. Powstawanie struktur zrębowych. Rodzaje gór i ich występowanie. Zależność między wysokością gór a ich wiekiem.	Mapa myśli – Rodzaje gór Aktywny opis – rodzaje struktur tektonicznych. Mapa świata, atlas, rysunki, schematy.

			wysokością gór a ich wiekiem.		
84	Wietrzenie – proces przygotowujący do przekształcania rzeźby powierzchni Ziemi	5.6.	Uczeń: charakteryzuje zjawiska wietrzenia fizycznego i chemicznego, opisuje produkty i formy powstałe w wyniku wietrzeń, wskazuje zależności między intensywnością wietrzeń a budową geologiczną i warunkami klimatycznymi.	Warunki powstawania wietrzenia fizycznego i chemicznego. Produkty i formy powstałe w wyniku wietrzeń. Rozmieszczenie wietrzeń. Zależności między intensywnością wietrzeń a budową geologiczną i warunkami klimatycznymi.	Metoda trójkąta – Przyczyny i skutki występowania różnych typów wietrzeń. Atlas, mapa ,świata, podręcznik.
85	Rzeźbotwórcza działalność wód w skałach rozpuszczalnych	5.6.	Uczeń: odróżnia formy krasu powierzchniowego i podziemnego, wyjaśnia powstawanie szaty naciekowej w jaskiniach, wskazuje na mapie najbardziej znane na świecie, w Europie i w Polsce obszary krasowe, podaje ich nazwy.	Warunki powstawania krasu. Rodzaje form krasu powierzchniowego. Formy krasu podziemnego i ich powstawanie. Obszary występowania zjawisk krasowych na świecie.	Studium przypadku – Ciekawe formy terenu na wapiennych terenach Dalmacji. Prezentacja multimedialna, teksty źródłowe, rysunki i fotografie, foldery i przewodniki turystyczne http://www.scholaris.pl
86	Rola grawitacji w rozwoju rzeźby powierzchni Ziemi	5.8.	Uczeń: wyjaśnia powstawanie osuwisk, wymienia zagrożenia dla działalności człowieka spowodowane osuwiskami, wykazuje wpływ cech budowy geologicznej i działalności człowieka na grawitacyjne ruchy masowe.	Czynniki wpływające na powstawanie osuwisk. Rodzaje osuwisk. Występowanie grawitacyjnych ruchów masowych. Zagrożenia dla działalności człowieka spowodowane osuwiskami.	Kreatywne myślenie, stoliki eksperckie, prezentacja multimedialna.

87	Rzeźbotwórcza działalność wiatru	5.7.	<p>Uczeń: opisuje przebieg oraz efekty erozji i akumulacji eolicznej, opisuje warunki sprzyjające działalności rzeźbotwórczej wiatru, wymienia przykłady niszczącej i budującej działalności wiatru, wyjaśnia za pomocą rysunku rozwój wydmy, rozpoznaje less, wskazuje obszary jego występowania</p>	<p>Czynniki sprzyjające rzeźbotwórczej działalności wiatru Rodzaje i formy niszczącej działalności wiatru. Rodzaje i rozwój wydm. Pokrywy lessowe jako efekt akumulacyjnej działalności wiatru.</p>	<p>Aktywny opis, mapa myśli. Schematy, prezentacja multimedialna, fotografie.</p>
88	Rzeźbotwórcza działalność wód płynących	5.7.	<p>Uczeń: wyjaśnia przyczyny zróżnicowania procesów rzeźbotwórczych (erozji, akumulacji) na poszczególnych odcinkach rzeki, oblicza przeciętny spadek rzeki, odróżnia dolinę wciosową od płaskodennej, wskazuje na mapie delty i ujścia lejkowate, wyjaśnia powstawanie teras rzecznych, wskazuje możliwości ich zagospodarowania.</p>	<p>Przyczyny zróżnicowania działalności rzeki w biegu górnym, środkowym i dolnym. Powstawanie teras rzecznych i możliwości ich zagospodarowania. Rodzaje dolin rzecznych. Przyczyny powstawania ujść deltowych i lejkowych.</p>	<p>Aktywny opis, mapa myśli. Schematy, prezentacja multimedialna, fotografie http://www.scholaris.pl działalność wód płynących.</p>
89	Rzeźbotwórcza działalność fal	5.7.	<p>Uczeń: opisuje przebieg oraz efekty</p>	<p>Działalność morza na wybrzeżu wysokim.</p>	<p>Aktywny opis, mapa myśli. Schematy, prezentacja</p>

	i prądów morskich		erozji i akumulacji morskiej, opisuje elementy wybrzeża płaskiego i stromego, opisuje stadia rozwoju wybrzeża, rozpoznaje i wskazuje na mapie poszczególne typy wybrzeży,	Działalność morza na wybrzeżu niskim. Stadia rozwoju wybrzeża. Typy wybrzeży i ich rozmieszczenie.	multimedialna, fotografie http://www.scholaris.pl działalność wód morskich.
90, 91	Rzeźbotwórcza działalność śniegu i lodowców	5.7.	Uczeń: opisuje przebieg oraz efekty erozji i akumulacji lodowcowej, wymienia przykłady niszczącej i budującej działalności lodowców i wód polodowcowych, odróżnia skutki działalności lodowców i lodowców górskich,	Rzeźbotwórcza działalność lodowców i wód roztopowych. Rzeźbotwórcza działalność lodowców górskich.	Aktywny opis, mapa myśli Schematy, prezentacja multimedialna, fotografie http://www.scholaris.pl działalność lodowców i lodowców.
92	Wpływ procesów endo- i egzogenicznych na rzeźbę wybranego regionu	5.8	Uczeń: opisuje cechy ukształtowania powierzchni Ziemi jako efekt oddziaływania procesów wewnętrznych i zewnętrznych dla wybranego regionu.	Wielkie formy ukształtowania powierzchni Ziemi. Wpływ procesów endo- i egzogenicznych na ukształtowanie powierzchni Europy.	Praca z mapami różnej treści - Wpływ procesów endo- i egzogenicznych na rzeźbę regionu.... praca w grupach (różne regiony do opracowania). Atlas, rysunki, schematy, podręcznik.
93	Formy rzeźby terenu jako efekt współdziałania procesów	powtórzenie	Uczeń: charakteryzuje główne procesy wewnętrzne prowadzące do urozmaicenia powierzchni	Budowa geologiczna. Procesy wewnętrzne. Związek rzeźby z wewnętrznymi	Poker kryterialny – Zróznicowanie powierzchni Ziemi jako efekt współdziałania procesów

	geologicznych i geomorfologicznych		Ziemi, wykazuje wpływ cech budowy geologicznej na przebieg procesów rzeźbotwórczych, opisuje przebieg oraz efekty erozji i akumulacji czynników zewnętrznych	i zewnętrznymi procesami rzeźbotwórczymi.	endo – i egzogenicznych , praca w grupach Atlas, rysunki, schematy, podręcznik
<p>Wskazówki metodyczne</p> <p>Wstępem do tej części powinna być lekcja diagnostyczna, na której uczniowie przypomną sobie podstawowe procesy wewnętrzne i zewnętrzne kształtujące powierzchnię Ziemi.</p> <p>Celem tej treści jest poszarzenie wiadomości i umiejętności dotyczących zjawisk zachodzących wewnątrz i na powierzchni Ziemi. Dział ten jest trudny ponieważ wymaga od ucznia umiejętności myślenia abstrakcyjnego, wiązania procesów geologicznych z przeszłości i współczesnych. Główny nacisk należy więc położyć na związki przyczynowo - skutkowe w środowisku przyrodniczym. Ważnym elementem tego działu powinny być ćwiczenia praktyczne w rozpoznawaniu skał oraz badanie odkrywki geologicznej. Należy nie tylko rozpoznawać skały i minerały ale również odnieść się do ich przydatności dla człowieka. Zagadnienia ujęte w ten sposób będą łatwiejsze do przyswojenia przez uczniów. Przy realizacji treści dotyczących procesów zewnętrznych szczególnie przydatna będzie metoda aktywnego opisu. Za pomocą tej metody można wprowadzić trudne treści zarówno dla wzrokowca, słuchowca jak i kinestetyka. Podsumowaniem działu powinna być lekcja z zastosowaniem pokera kryterialnego, który pozwoli ugruntować i usystematyzować procesy endo – i egzogeniczne.</p>					
Dział 6. Sfery Ziemi – pedosfera i biosfera.					
94	Zróżnicowanie gleb i świata roślinnego na Ziemi	diagnoza po gimnazjum	Uczeń: opisuje glebę, opisuje krajobrazy świata, wykazuje związki i zależności pomiędzy klimatem, roślinnością i glebami.	Budowa gleby. Krajobrazy świata. Zależności pomiędzy klimatem, roślinnością i glebami.	Rybi szkielet – Jak strefy klimatyczne wpływają na strefy roślinne i glebowe? Mapa świata, fotografie krajobrazów, atlas.
95	Badanie odkrywki glebowa	6.2.	Uczeń: identyfikuje poziomy glebowe,	Położenie odkrywki w stosunku do pozostałych	Obserwacja bezpośrednia, Pehametr, taśma miernicza

			określa rodzaj skały macierzystej, bada kwasowość poziomów glebowych, identyfikuje typ gleby na podstawie atlasu.	elementów środowiska geograficznego. Identyfikacja i pomiar warstw glebowych. Kwasowość warstw gleby. Rodzaj skały macierzystej.	karta pracy, atlas gleb Polski.
96	Powstawanie i budowa warstwy glebowej	6.1.	Uczeń: charakteryzuje procesy glebotwórcze, wykazuje zależność własności fizycznych i chemicznych gleby od budowy geologicznej, klimatu, warunków wodnych, szaty roślinnej.	Procesy glebotwórcze. Etapy powstawania gleby. Zależność własności fizycznych i chemicznych gleby od warunków środowiska przyrodniczego. Budowa profilu glebowego.	Ciąg przyczynowo – skutkowy – Etapy powstawania gleby Podręcznik, ćwiczenia interaktywne http://www.scholaris.pl
97, 98	Charakterystyka i znaczenie gospodarcze gleb strefowych i astrefowych	6.1.	Uczeń: omawia cechy głównych rodzajów gleb strefowych, omawia cechy głównych rodzajów gleb niestrefowych, ocenia ich przydatność rolniczą, rozróżnia typy gleb na profilach.	Gleby strefowe i ich charakterystyka. Gleby astrefowe i ich charakterystyka. Przydatność rolnicza gleb.	Mapa myśli – Cechy gleb strefowych i astrefowych. Atlas gleb, schematy profili glebowych.
99	Zróżnicowanie gleb na Ziemi	6.1.	Uczeń: przedstawia rozmieszczenie gleb na Ziemi, wskazuje zależności między rozmieszczeniem gleb a strefami roślinnymi i klimatycznymi.	Rozmieszczenie gleb na Ziemi. Zależności między rozmieszczeniem gleb a strefami roślinnymi i klimatycznymi.	Praca z mapami różnej treści - zależności między rozmieszczeniem gleb a strefami roślinnymi i klimatycznymi. Mapa świata, atlas.
100	Wartość użytkowa gleb	6.3.	Uczeń: określa wartość użytkową gleb,	Wartość użytkowa gleb. Klasyfikacja gleb ze względu	Stolik ekspercki – wartość użytkowa gleb , drzewko

			klasyfikuje gleby ze względu na ich wartość użytkową, identyfikuje czynniki degradacji gleb w Polsce i na świecie, ocenia wpływ działalności rolniczej na niszczenie pokrywy glebowej.	na ich wartość użytkową. Wpływ działalności rolniczej na niszczenie pokrywy glebowej.	decyzyjne – Jak zapobiegać zniszczeniom gleb? Prezentacja multimedialna, ćwiczenia interaktywne http://www.scholaris.pl
101	Zróżnicowanie formacji roślinnych na Ziemi	6.3.	Uczeń: opisuje przykłady astrefowych i śródstrefowych formacji roślinnych, wykazuje na przykładach zależność szaty roślinnej od budowy geologicznej, klimatu, warunków wodnych i gleby, odróżnia endemit od reliktu, wymienia przykłady endemitów i reliktyw w Polsce.	Formacje roślinne na świecie. Zależność szaty roślinnej od budowy geologicznej, klimatu, warunków wodnych i gleby. Relikty i endemity.	Metoda puzzli – Charakterystyka formacji roślinnych. Rybi szkielet – czynniki wpływające na rodzaj szaty roślinnej. Mapa, atlas, fotografie, prezentacja multimedialna.
102	Piętrowe zróżnicowanie form życia w górach	6.3.	Uczeń: wykazuje zależność szaty roślinnej i świata roślinnego od wysokości n.p.m., rozpoznaje na ilustracjach i opisuje poszczególne piętra roślinne w górach Polski.	Zależność szaty roślinnej i świata roślinnego od wysokości n.p.m. Cechy pięter roślinnych gór. Zależność zróżnicowania piętrowości w górach od stref klimatycznych.	Rybi szkielet – zależność świata roślinnego od wysokości, studium przypadku – piętra roślinne w Tatrach. Mapa, atlas, fotografie, prezentacja multimedialna.
103	Charakterystyka stref krajobrazowych	6.3.	Uczeń: przyporządkowuje typowe gatunki flory i fauny dla poszczególnych stref krajobrazowych Ziemi.	Gatunki roślin i zwierząt stref krajobrazowych.	Poker kryterialny – Flora i fauna stref krajobrazowych. Mapa, atlas, fotografie, karty pracy.

104	Zmiany w środowisku naturalnym na skutek naruszenia stabilności ekosystemów	6.4	Uczeń: wykazuje współzależność między elementami środowiska przyrodniczego, przedstawia zmiany w środowisku przyrodniczym wynikające z przekształcenia jednego z jego elementów, prezentuje postawę odpowiedzialności za stan środowiska przyrodnicze własnego regionu i całej Ziemi.	Współzależność między elementami środowiska przyrodniczego.	Studium przypadku – Jak zmiana jednego elementu środowiska wpływa na zmiany innych elementów? drzewko decyzyjne – Co możemy zrobić dla środowiska? Mapa, atlas, fotografie, teksty źródłowe
105	Działania na rzecz ochrony i restytucji środowiska geograficznego	6.5.	Uczeń: wskazuje działania na rzecz ochrony i restytucji środowiska geograficznego podejmowane na świecie, ocenia skuteczność tych działań.	Działania na rzecz ochrony i restytucji środowiska geograficznego. Formy ochrony przyrody. Skuteczność działań na rzecz ochrony przyrody.	Stolik ekspercki – Działania na rzecz ochrony przyrody , dyskusja piramidowa – Ocena skuteczności działań na rzecz ochrony przyrody Mapa Polski, mapa świata, atlas, Internet. www.wwfpl.panda.org http://www.ekoportal.gov.pl
106	Zasady zrównoważonego rozwoju i możliwości ich realizacji w skali lokalnej, regionalnej i globalnej	6.6.	Uczeń: wyjaśnia pojęcie antropopresja, określa różnicę między degradacją a dewastacją środowiska, wykazuje zależność między stanem środowiska a jakością życia ludzi,	Koncepcje opisujące relacje człowiek-środowisko. Zróznicowanie śladu ekologicznego w różnych regionach świata. Działania na rzecz zrównoważonego rozwoju, np. recykling.	Sześć myślowych kapeluszy - Jakie zakłócenia równowagi ekologicznej powoduje eksploatacja zasobów odnawialnych? Dyskusja panelowa – Co to

			omawia podstawowe zasady zrównoważonego rozwoju, przedstawia zmiany w relacjach człowiek-środowisko, przedstawia koncepcje opisujące relacje człowiek-środowisko: determinizm geograficzny, nihilizm geograficzny i pozytywizm geograficzny, wskazuje postawy i działania proekologiczne.	zwiększanie udziału odnawialnych źródeł energii, transport ekologiczny, rolnictwo ekologiczne, racjonalna gospodarka odpadami.	znaczy rozwój zrównoważony? Mapa Polski, mapa świata, atlas, Internet www.wwfpl.panda.org
107	Współzależność między strefami klimatycznymi, roślinnymi i glebowymi	powtórzenie	Uczeń: przedstawia współzależność między strefami klimatycznymi, roślinnymi i glebowymi.	Współzależność między strefami klimatycznymi, roślinnymi i glebowymi.	Ciąg przyczynowo – skutkowy. Mapa Polski, mapa świata, atlas.
<p>Wskazówki metodyczne</p> <p>Treści zawarte w dziale Pedosfera i Biosfera były już sygnalizowane w poprzednich etapach edukacyjnych. W lekcji diagnostycznej można więc odwołać się do krajobrazów i związków między światem roślinnym i klimatem. Niewiele dowiedział się uczeń wcześniej o glebach, należy więc zwrócić na te treści szczególną uwagę. W części diagnostycznej uczniowie w grupach, za pomocą rybiego szkieletu, powinni wykazać współzależności między światem roślinnym glebowym i klimatami.</p> <p>Celem treści zawartych w tym dziale jest wprowadzenie nowych pojęć i umiejętności z zakresu pedosfery oraz poszerzenie i ugruntowanie treści dotyczących świata roślinnego. Wstępem do zagadnień dotyczących gleby powinna być lekcja w terenie - badanie odkrywki glebowej.</p> <p>Warto zwrócić uwagę na umiejętność interpretowania i rozpoznawania profili glebowych.</p> <p>W realizacji tych treści przydatne będą aktywne metody np. ranking diamentowy, śnieżna kula, metaplan. Podsumowaniem powinna być lekcja określająca współzależność między strefami klimatycznymi, roślinnymi i glebowymi. Proponuję tutaj metodę ciągów przyczynowo - skutkowych.</p>					
Dział 7. Klasyfikacja państw świata.					

108	Wskaźniki poziomu rozwoju społeczno – gospodarczego państw	7.1.	Uczeń: wymienia podstawowe mierniki rozwoju społeczno-gospodarczego: PKB, PNB, wskaźnik wzrostu gospodarczego, wskaźnik rozwoju społecznego HDI, podaje przykłady państw o najwyższej i najniższej wartości PKB, porównuje strukturę PKB państw znajdujących się na różnych poziomach rozwoju gospodarczego.	Mierniki rozwoju społeczno-gospodarczego: PKB, PNB. Wskaźnik rozwoju społecznego HDI i jego zróżnicowanie. Struktura PKB państw znajdujących się na różnych poziomach rozwoju gospodarczego.	Praca w grupach z rocznikiem statystycznym - Opracowanie wybranych wskaźników. Rocznik statystyczny, tekst źródłowy, Internet www.undp.org , http://data.worldbank.org
109	Nierównomierny rozwój społeczno-ekonomiczny świata	7.2.	Uczeń: wyróżnia kryteria podziału państw według PKB na jednego mieszkańca oraz Wskaźnika Rozwoju Społecznego (HDI), omawia przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego państw świata.	Kryteria podziału państw według PKB oraz HDI. Podział świata na „biednych” i „bogatyh”. Przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno – gospodarczego państw.	Praca w grupach z rocznikiem statystycznym - Kraje o różnym poziomie gospodarczym. Rocznik statystyczny, tekst źródłowy, Internet www.undp.org , http://data.worldbank.org
110	Modele rozwoju społeczno - gospodarczego	7.2.	Uczeń: opisuje zróżnicowanie tempa rozwoju krajów słabo rozwiniętych, wymienia cechy państwa słabo i wysoko rozwiniętego.	Zróżnicowanie tempa rozwoju krajów słabo rozwiniętych. Cechy i problemy krajów słabo rozwiniętych gospodarczo. Cechy i problemy krajów	Praca w grupach z rocznikiem statystycznym i mapami tematycznymi - Kraje o różnym poziomie gospodarczym. Rocznik statystyczny, tekst źródłowy, Internet

				wysoko rozwiniętych gospodarczo.	www.undp.org
111	Zróżnicowanie jakości życia	7.2.	Uczeń: wymienia przykłady kontrastów w poziomie życia i gospodarowania na świecie.	Jak żyją ludzie w krajach słabo rozwiniętych gospodarczo? Zróżnicowanie jakości życia w krajach bogatych. Problemy „biednych” i „bogatych”. Czy jakość życia przekłada się na zadowolenie społeczne?	Metoda problemowa - Czy jakość życia przekłada się na zadowolenie społeczne? Rocznik statystyczny, tekst źródłowy, Internet www.undp.org
112	Podział polityczny świata	7.3.	Uczeń: odczytuje na mapach aktualny podział polityczny, przedstawia zmiany na mapie politycznej świata po 1989 roku, wyjaśnia współczesne zmiany zachodzące na mapie politycznej świata, podaje przykłady nowo utworzonych państw na świecie.	Podział polityczny świata. Zmiany na mapie politycznej świata po 1989 roku. Nowe państwa na mapie politycznej świata i przyczyny ich powstania.	Oś czasu – Przemiany polityczne w drugiej połowie XX w , ich przyczyny i skutki , praca indywidualna z mapą polityczną świata. Mapa polityczna świata, artykuły prasowe, Internet www.scholaris.pl
113	Wielkie regiony społeczno-ekonomiczne świata na tle podziału politycznego	powtórzenie	Uczeń: wyróżnia kryteria podziału państw, porównuje strukturę PKB państw o różnych poziomach rozwoju gospodarczego, podaje przyczyny dysproporcji rozwoju społeczno – gospodarczego państw świata.	Kryteria podziału państw. Struktura PKB wybranych państw. Dysproporcje rozwoju społeczno – gospodarczego państw świata.	Metoda projektu – Dlaczego świat dzieli się na biednych i bogatych? Zeszyt pracy ucznia, Internet: www.scholaris.pl www.undp.org http://data.worldbank.org

Większość zagadnień z tego działu była realizowana w klasie I szkoły ponadgimnazjalnej w zakresie podstawowym. Dlatego nie proponuję tutaj lekcji diagnostycznej. Diagnoza będzie odbywać się na każdej lekcji tego działu. Realizacja zagadnień powinna się odbywać przede wszystkim za pomocą pracy z materiałami statystycznymi oraz przy użyciu metod aktywizujących. Dodatkowym źródłem informacji może być analiza materiałów statystycznych na stronach www.undp.org <http://data.worldbank.org>. Warto tu również skorzystać z ćwiczeń interaktywnych dostępnych na stronie www.scholaris.pl. Podsumowanie działu może stanowić projekt edukacyjny - **Dlaczego świat dzieli się na biednych i bogatych?**

Dział 8. Ludność.

114	Zróźnicowanie procesów demograficznych w świecie	Diagnoza po gimnazjum i klasie I liceum	Uczeń: opisuje przyczyny i skutki nierównomiernego rozmieszczenia ludności na świecie, przedstawia współczesne przemiany demograficzne.	Rozmieszczenie ludności świata. Przejście demograficzne i epidemiologiczne.	Metoda 635 - Zróźnicowanie procesów demograficznych w świecie. Atlas, mapa świata, rocznik statystyczny.
115	Warunki przyrodnicze wpływające na rozmieszczenie ludności na świecie	8.1.	Uczeń: analizuje, wyjaśnia i ocenia warunki przyrodnicze dla osiedlania się ludzi (na przykładach różnych regionów świata).	Czynniki wpływające na rozmieszczenie ludności. Bariery i atrakcje osadnicze.	Burza mózgów, metoda 6-3-5 - Jakie czynniki wpływają na rozmieszczenie ludności na świecie? Atlas, mapa świata, karty pracy.
116	Obszary koncentracji i słabego zaludnienia na świecie	8.2.	Uczeń: określa cechy rozmieszczenia ludności na Ziemi, wskazuje obszary jej koncentracji i słabego zaludnienia, przedstawia zależność między	Obszary koncentracji ludności i ich uzasadnienie. Regiony słabo zaludnione i ich uzasadnienie. Obszary zagospodarowane w trudnych warunkach środowiska i ich	Praca z mapami różnej treści, studium przypadku – W niektórych miejscach mieszkają ludzie mimo bardzo trudnych warunków. Dlaczego? Atlas, mapy konturowe,

			obszarami atrakcyjnymi osadniczo a koncentracją ludności, podaje przykłady przełamania barier osadniczych.	uzasadnienie.	Internet.
117	Przestrzenne zróżnicowanie przyrostu naturalnego na świecie	8.3.	Uczeń: wymienia czynniki wpływające na zróżnicowanie przyrostu naturalnego na świecie, wymienia czynniki wpływające na przeciętny czas trwania życia, wyjaśnia przestrzenne różnice w wielkości wskaźników: urodzeń, zgonów, oblicza współczynniki: urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego, porównuje modele rodziny w różnych regionach świata, wyjaśnia przyczyny zmian modelu rodziny na świecie.	Zróżnicowanie przyrostu naturalnego na świecie. Czynniki wpływające na przeciętny czas trwania życia. Przestrzenne różnice w wielkości wskaźników: urodzeń, zgonów. Modele rodziny w różnych regionach świata. Przyczyny zmian modelu rodziny na świecie.	Metaplan – Dlaczego wielkość przyrostu naturalnego na świecie jest zróżnicowana? Atlas, mapa, rocznik statystyczny, Internet http://esa.un.org World Populations Prospects, The 2010 Revision.
118, 119	Etapy rozwoju demograficznego ludności na przykładach z wybranych państw świata	8.4	Uczeń: charakteryzuje poszczególne fazy przejścia demograficznego oraz wskazuje obszary ich występowania, wyjaśnia związki zachodzące między poziomem rozwoju gospodarczego a fazami przejścia demograficznego.	Fazy rozwoju demograficznego oraz obszary ich występowania. Związki zachodzące między poziomem rozwoju gospodarczego a fazami przejścia demograficznego w wybranych regionach świata.	Metaplan – Dlaczego zmienia się wielkość przyrostu naturalnego na świecie? Metoda trójkąta – Związki zachodzące między poziomem rozwoju gospodarczego a fazami przejścia demograficznego.

					Atlas, mapa, rocznik statystyczny, Internet http://esa.un.org World Populations Prospects, The 2010 Revision.
120	Zróźnicowanie struktury demograficznej państw świata	8.5.	Uczeń: porównuje strukturę demograficzną społeczeństw młodych i starzejących się, interpretuje piramidę płci i wieku, porównuje piramidy płci i wieku dla wybranych krajów świata, uzasadnia kształt piramidy wieku dla wybranych krajów.	Charakterystyka struktury demograficznej społeczeństw młodych i starzejących się. Zależność struktury demograficznej od poziomu rozwoju gospodarczego państw.	Metaplan – Dlaczego struktura wieku wynika z rozwoju społeczno – gospodarczego państw? Atlas, mapa, rocznik statystyczny, Internet http://esa.un.org World Populations Prospects, The 2011 Revision.
121	Konsekwencje eksplozji demograficznej lub regresu demograficznego w wybranych państwach	8.5.	Uczeń: wyjaśnia przyczyny i skutki eksplozji demograficznej, uzasadnia skutki regresu demograficznego, proponuje działania stabilizujące przyrost naturalny w różnych regionach świata.	Przyczyny i skutki eksplozji demograficznej. Skutki regresu demograficznego. Możliwości regulowania przyrostu naturalnego.	Rybi szkielet - Co jest korzystniejsze dla państwa, eksplozja demograficzna czy regres ? Atlas, mapa, rocznik statystyczny, Internet http://esa.un.org World Populations Prospects, The 2011 Revision.
122	Przyczyny i konsekwencje migracji ludności w różnych	8.6.	Uczeń: przedstawia podział migracji według różnych kryteriów, wymienia główne przyczyny	Klasyfikacja migracji. Przyczyny i kierunki migracji. Czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych	Mapa myśli - Co wpływa na atrakcyjność krajów imigracyjnych.

	państwach		migracji, rozróżnia kraje emigracyjne i imigracyjne, omawia czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych krajów dla imigrantów, przedstawia pozytywne i negatywne skutki migracji w krajach emigracyjnych i imigracyjnych.	krajów dla imigrantów. Pozytywne i negatywne skutki migracji w krajach emigracyjnych i imigracyjnych.	Atlas, mapa, rocznik statystyczny, Internet http://esa.un.org World Populations Prospects, The 2011 Revision.
123	Zróźnicowanie struktury zatrudnienia w wybranych państwach i jej związek z poziomem rozwoju państwa	8.8.	Uczeń: opisuje, korzystając z danych statystycznych, zmiany struktury zatrudnienia ludności w wybranych krajach, wymienia przyczyny zmian struktury zatrudnienia ludności, wykazuje zależność struktury zatrudnienia od poziomu gospodarczego państwa, ocenia wpływ zapóźnień cywilizacyjnych niektórych państw świata na poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego	Zmiany struktury zatrudnienia ludności w wybranych krajach. Przyczyny zmian struktury zatrudnienia ludności. Zależność struktury zatrudnienia od poziomu gospodarczego państwa. Wpływ zapóźnień cywilizacyjnych niektórych państw świata na poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego.	Ranking diamentowy - Przyczyny zmian struktury zatrudnienia ludności. Atlas, mapa świata, rocznik statystyczny.
124	Zróźnicowanie etniczne i narodowościowe ludności świata.	8.9	Uczeń: charakteryzuje strukturę etniczną i narodowościową ludności świata, wskazuje na mapie państwa o	Struktura etniczna i narodowościowa ludności świata. Państwa wielonarodowe i przyczyny ich występowania.	Mapa myśli – Czy naród znaczy to samo co państwo? Atlas, mapy konturowe, Internet, teksty źródłowe.

			dużym udziale mniejszości narodowych, opisuje naród jako wspólnotę terytorialną, językową, kulturową, religijną i polityczną.		
125	Przyczyny i konsekwencje upowszechniania się wybranych języków na świecie.	8.12.	Uczeń: wskazuje przyczyny i konsekwencje upowszechniania się wybranych języków na świecie, wymienia języki międzynarodowe, martwe i sztuczne.	Zróźnicowanie językowe na świecie. Przyczyny i skutki rozpowszechniania się niektórych języków na świecie. Państwa wielojęzyczne. Skutki zanikania języka narodowego.	Burza mózgów, metoda 365 – Dlaczego zmienia się znaczenie niektórych języków? Atlas, mapy konturowe, Internet, teksty źródłowe.
126	Zróźnicowanie religijne ludności świata	8.11.	Uczeń: charakteryzuje zróźnicowanie religijne ludności świata, porównuje, korzystając z danych statystycznych, liczebność wielkich religii świata.	Zróźnicowanie religijne ludności świata. Cechy głównych religii świata. Państwa na styku kilku religii i ich problemy.	Stolik ekspercki – cechy poszczególnych religii , Atlas, Internet, teksty źródłowe
127	Wpływ religii na życie i gospodarkę społeczeństw	8.11.	Uczeń: ocenia wpływ religii na postawy społeczne i gospodarkę, wymienia regiony występowania konfliktów etnicznych i religijnych.	Normy religijne i ich wpływ na gospodarkę. Wpływ religii na postawy społeczne. Regiony występowania konfliktów etnicznych i religijnych.	Metaplan - Jaka jest rola religii w rozwoju gospodarki ? , praca w grupach. Atlas, mapa, Internet http://esa.un.org World Populations Prospects, The 2011 Revision.
128	Struktura	8.10	Uczeń:	Typy układów	Studium przypadku - Na

	i funkcjonowanie miast świata		opisuje na przykładach układy urbanistyczne miast powstałych w różnych okresach historycznych, opisuje specyfikę wielkich miast amerykańskich i europejskich.	urbanistycznych miast w różnych regionach świata. Dzielnice miast krajów wysoko rozwiniętych i rozwijających się i ich funkcje. Specyfika wielkich miast amerykańskich i europejskich.	czym polega specyfika wielkich miast amerykańskich i europejskich? Atlas, mapa, Internet - http://esa.un.org World Urbanization Prospects 2011, teksty źródłowe.
129	Zróżnicowanie procesów urbanizacyjnych na świecie	8.7.	Uczeń: wyjaśnia zróżnicowanie wskaźnika urbanizacji na świecie, wymienia i wskazuje na mapie największe miasta świata, wyjaśnia na przykładach pozytywne i negatywne skutki urbanizacji w krajach o zróżnicowanym poziomie rozwoju gospodarczego, wskazuje na mapie przykłady różnych typów zespołów miejskich, rozpoznaje na schematach poszczególne typy zespołów miejskich.	Zróżnicowanie procesów urbanizacyjnych w zależności od rozwoju gospodarczego państwa. Fazy urbanizacji i procesy zachodzące na każdym etapie urbanizacji. Typy zespołów miejskich. Pozytywne i negatywne skutki urbanizacji.	SWOT - Pozytywne i negatywne skutki urbanizacji w krajach o zróżnicowanym poziomie rozwoju gospodarczego , praca w grupach. Atlas, mapa, rocznik statystyczny, Internet - http://esa.un.org World Urbanization Prospects 2011.
130, 131	Zróżnicowanie poziomu życia w miastach regionów o	8.7.	Uczeń: wyjaśnia przyczyny eksplozji miast w krajach słabo rozwiniętych gospodarczo w	Przyczyny i skutki eksplozji miast w krajach wysoko i słabo rozwiniętych gospodarczo.	Metoda dramy - Pozytyw i negatyw życia w wielkim mieście: europejskim, azjatyckim, afrykańskim,

	różnym poziomie rozwoju gospodarczego		drugiej połowie XX wieku, podaje odpowiednie przykłady, wyjaśnia przyczyny kryzysu śródmieścia, przedstawia różnice w poziomie życia ludności miast w zależności od poziomu rozwoju gospodarczego państw, przedstawia skutki rozwoju wielkich miast.	Przyczyny zmian w krajobrazie wielkich miast. Problemy wielkich miast w krajach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego.	europiejskim , południowoamerykańskim. Atlas, mapa, rocznik statystyczny, Internet - http://esa.un.org World Urbanization Prospects 2011.
132	Zróznicowanie problemów demograficznych i osadniczych współczesnego świata	powtórzenie	Uczeń: opisuje zróznicowanie etapów rozwoju demograficznego, wyjaśnia skutki zróznicowania narodowościowego, etnicznego i religijnego ludności świata, przedstawia przemiany urbanizacji na świecie i ich skutki.	Zróznicowanie problemów demograficznych. Zróznicowanie problemów osadniczych współczesnego świata.	Mapa myśli – Jakie współzależności występują między poziomem rozwoju gospodarczego państw a przemianami demograficznymi i urbanizacyjnymi? Atlas, mapa, rocznik statystyczny, Internet http://esa.un.org

Wskazówki metodyczne

Z niektórymi treściami z zakresu demografii i osadnictwa uczeń zapoznał się w I klasie liceum na poziomie podstawowym. W tym dziale należy je ugruntować i poszerzyć. Lekcja diagnostyczna dotyczyć będzie przede wszystkim materiału przerobionego w klasie I szkoły ponadgimnazjalnej. Za pomocą metody 635 uczniowi przedstawiają najważniejsze problemy demograficzne jakie poznali w I klasie.

Celem tej treści z podstawy programowej jest zapoznanie ucznia z przyczynami i skutkami nierównomiernego rozmieszczenia człowieka na kuli ziemskiej, omówienie najważniejszych problemów demograficznych i osadniczych świata. Podczas realizacji tych treści zaleca się działania praktyczne a więc analiza tekstów źródłowych, metody : metaplan, 635, ranking diamentowy czy studium przypadku. Ciekawym doświadczeniem dla uczniów może być korzystanie za strony internetowej UNDP <http://esa.un.org> oraz z zasobów Scholaris. Uczeń sam zbiera, materiały do lekcji danego działu, a potem prezentuje wyniki pracy. Dzięki temu ma możliwość zabrać głos w dyskusji, po prezentacji pracy innej grupy ma wiedzę, którą może poprzeć argumentami. Na tym etapie ważne jest dokładne opracowanie instrukcji do samodzielnej pracy uczniów, co pozwoli

uczniowi pracować zgodnie z określonym planem. Podsumowaniem działu powinna być lekcja, gdzie grupy uczniów wykonują mapy myśli przedstawiające współzależności między poziomem rozwoju gospodarczego państw a przemianami demograficznymi i osadniczymi.					
Dział IX. Działalność gospodarcza na świecie.					
133	Różne sposoby gospodarowania na świecie	Diagnoza materiału z gimnazjum i I klasy liceum	Uczeń: wyjaśnia zmiany zachodzące we współczesnym świecie i szuka rozwiązań, wyjaśnia rolę globalizacji we współczesnym świecie, wskazuje rolę nowoczesnych technologii we współczesnej gospodarce.	Rola globalizacji w gospodarce światowej. Zmiany zachodzące we współczesnym świecie. Rola nowoczesnych technologii we współczesnej gospodarce.	Ranking diamentowy – Jaką rolę odgrywa globalizacja w gospodarce światowej. Atlas, mapa świata, rocznik statystyczny.
134	Wpływ czynników przyrodniczych na rozwój rolnictwa	9.1.	Uczeń: opisuje, korzystając z mapy, zróżnicowanie warunków produkcji rolnej na świecie, wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych na rozwój rolnictwa.	Zróżnicowanie warunków przyrodniczych produkcji rolnej na świecie. Wpływ czynników przyrodniczych na rozwój rolnictwa.	Praca z mapami różnej treści, ranking diamentowy – Wybierz regiony o najkorzystniejszych warunkach naturalnych rozwoju rolnictwa. Atlas, mapa świata, tekst źródłowy www.fao.org
135	Wpływ czynników pozaprzyrodniczych na rozwój rolnictwa	9.1.	Uczeń: wyjaśnia wpływ czynników społeczno-ekonomicznych na rozwój rolnictwa, wskazuje na mapie świata główne obszary nawadniane	Struktura użytkowania ziemi. Wpływ czynników społeczno-ekonomicznych na rozwój rolnictwa. Obszary nawadniane i odwadniane.	Praca z mapami różnej treści, praca z danymi statystycznymi, ranking diamentowy – Oceń wpływ czynników ekonomicznych na poziom produkcji rolnej

			i odwadniane, opisuje, zmiany użytkowania ziemi na świecie, wymienia formy własności gospodarstw rolnych na świecie, opisuje, chemizacji i mechanizacji rolnictwa na świecie.	Polityka państwa w rolnictwie w wybranych państwach świata. Ocena efektywności polityki państwa w rolnictwie.	w wybranych państwach. Mapa świata, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy www.fao.org
136, 137	Wpływ warunków naturalnych rozmieszczenia ludności na zróżnicowanie produkcji rolnej	9.2	Uczeń: ocenia wymagania glebowo-klimatyczne i wodne wybranych roślin uprawnych, wskazuje ich zastosowania, ocenia wymagania paszowe i znaczenie niektórych zwierząt gospodarskich, wyjaśnia przyczyny zróżnicowania natężenia upraw wybranych roślin oraz chowu wybranych zwierząt gospodarskich.	Wymagania glebowo-klimatyczne i wodne wybranych roślin uprawnych. Zależność rozmieszczenia upraw roślin oraz rozmieszczenia chowu zwierząt gospodarskich od warunków produkcji rolnej. Przyczyny zróżnicowania natężenia upraw wybranych roślin oraz chowu wybranych zwierząt gospodarskich.	Praca z mapami różnej treści i materiałami statystycznymi – metoda ćwiczeniowa. Atlas, mapa świata, rocznik statystyczny ćwiczenia interaktywne http://www.scholaris.pl
138	Sposoby gospodarowania w rolnictwie naturalnym i towarowym	9.2	Uczeń: dokonuje podziały typów rolnictwa ze względu na różne kryteria, podaje cechy i typy rolnictwa intensywnego i ekstensywnego, określa typ rolnictwa na podstawie analizy danych	Typy gospodarki rolnej. Wady i zalety rolnictwa intensywnego i ekstensywnego. Regiony rolnicze świata Zagrożenia wynikające z intensyfikacji produkcji rolnej.	Studium przypadku_- Wady i zalety rolnictwa intensywnego i ekstensywnego, Ranking diamentowy - Zagrożenia wynikające z intensyfikacji produkcji rolnej. Atlas, mapa świata, rocznik

			statystycznych, charakteryzuje regiony rolnicze świata wykorzystując mapy upraw i chowu zwierząt.		statystyczny, teksty źródłowe www.fao.org
139	Za czy przeciw GMO	9.3	Uczeń: wskazuje problemy związane z upowszechnianiem się roślin uprawnych zmodyfikowanych genetycznie, wskazuje rejony upraw genetycznie modyfikowanych, uzasadnia konieczność zapewnienia rozwoju zrównoważonego w gospodarce rolnej.	Rozmieszczenie upraw roślin zmodyfikowanych genetycznie. Problemy związane z upowszechnianiem się roślin uprawnych zmodyfikowanych genetycznie. Za czy przeciw GMO.	Metoda za czy przeciw. Atlas, mapa świata, rocznik statystyczny, teksty źródłowe www.fao.org
140, 141	Przyczyny zróżnicowania struktury spożycia żywności w państwach wysoko i słabo rozwiniętych;	9.4	Uczeń: porównuje i uzasadnia strukturę spożycia żywności w państwach wysoko i słabo rozwiniętych, opisuje zróżnicowanie dobowych dawek pożywienia na jednego mieszkańca na świecie, przedstawia zasady racjonalnego odżywiania się, wymienia przyczyny głodu i niedożywienia na świecie, proponuje sposoby rozwiązywania problemów głodu i niedożywienia w niektórych regionach świata.	Potrzeby żywieniowe człowieka. Struktura spożycia żywności w państwach wysoko i słabo rozwiniętych. Regiony objęte problemem braku i nadmiaru żywności. Przyczyny braku i nadmiaru żywności na świecie. Skutki nierównomiernego dostępu do żywności mieszkańców świata. Przykłady działań ograniczających problem głodu.	Zaproponuj sposoby zwalczania głodu w krajach afrykańskich. Atlas, mapa świata, rocznik statystyczny, teksty źródłowe www.fao.org

142	Gospodarowanie zasobami leśnymi	9.5.	Uczeń: przedstawia przydatność gospodarczą lasów strefy równikowej, monsunowej i umiarkowanej, wyjaśnia przyczyny prowadzenia rabunkowej gospodarki leśnej w wybranych regionach świata, wyjaśnia przyczyny zmniejszania się powierzchni lasów na Ziemi, uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi na świecie.	Wybrane kompleksy leśne świata i ich przydatność. Rozmieszczenie lasów na świecie. Przyrodnicze i gospodarcze znaczenie lasów. Gospodarka leśna: - pozytywne i negatywne przykłady prowadzenia gospodarki leśnej. Zasady racjonalnego gospodarowania lasem.	Rybi szkielet - Pozytywne i negatywne przykłady gospodarowania zasobami leśnymi. Atlas, mapa świata, rocznik statystyczny, teksty źródłowe.
143	Wykorzystanie zasobów oceanów i mórz	9.6.	Uczeń: przedstawia przykłady gospodarczego wykorzystania mórz i oceanów, wskazuje na mapie główne łowiska ryb, wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych na zasobność łowisk, wymienia zagrożenia dla ichtiofauny i wód przy pozyskiwaniu zasobów naturalnych mórz i oceanów, wskazuje możliwości rozwoju wykorzystania zasobów oceanów i mórz.	Podział zasobów mórz i oceanów. Wykorzystanie gospodarcze mórz i oceanów: przemysł wydobywczy, rybołówstwo morskie i przybrzeżne, turystyka morska. Zagrożenia i konieczność ochrony mórz i oceanów. Możliwości rozwoju wykorzystania zasobów oceanów i mórz.	Praca z materiałami statystycznymi oraz mapami różnej treści, studium przypadku – Ratujmy wieloryby. Atlas, mapa świata, rocznik statystyczny, teksty źródłowe.
144	Problemy	9.7.	Uczeń:	Podział źródeł energii.	Praca z materiałami

	pozyskiwania surowców energetycznych na świecie		wskazuje na mapie największe zagłębia węglowe i obszary eksploatacji ropy naftowej i gazu ziemnego na świecie, wyjaśnia zmiany zachodzące w bilansie energetycznym świata na przestrzenie XIX i XX wieku, ocenia zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych na świecie, wskazuje wpływ na środowisko wykorzystania różnych typów energii.	Zmiany w bilansie energetycznym świata na przestrzeni XIX - XX w. Prognoza zmian w strukturze wytwarzania energii na świecie w XXI w. z uwzględnieniem rozwoju zrównoważonego. Znaczenie ropy naftowej we współczesnym świecie.	statystycznymi oraz mapami różnej treści, burza mózgów – Czy ropa rządzi światem? Atlas, mapa świata, rocznik statystyczny, teksty źródłowe.
145	Problemy pozyskiwania i wykorzystania energii na świecie	9.7.	Uczeń: formułuje problemy związane z funkcjonowaniem światowej energetyki, wykazuje związek między cechami środowiska przyrodniczego, poziomem rozwoju gospodarczego a strukturą produkcji energii elektrycznej, wykazuje wpływ przemysłu energetycznego na przekształcenia wybranych regionów świata.	Problemy światowej energetyki. Związek między cechami środowiska przyrodniczego, poziomem rozwoju gospodarczego a strukturą produkcji energii elektrycznej. Wpływ przemysłu energetycznego na przekształcenia wybranych regionów świata.	Praca z mapą i danymi statystycznymi, metaplan – Wpływ struktury produkcji energii na przekształcenia wybranych regionów świata. Mapa świata, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy.
146	Perspektywy rozwoju alternatywnych	9.7.	Uczeń: ocenia skutki wynikające z rosnącego zużycia energii oraz	Skutki rosnącego zużycia energii. Rola odnawialnych źródeł	SWOT – Słabe i mocne strony alternatywnych źródeł energii.

	źródeł energii		konieczność pozyskiwania nowych źródeł energii, wyjaśnia wzrastającą rolę odnawialnych źródeł energii w bilansie energetycznym wybranych regionów świata, przedstawia wady i zalety alternatywnych źródeł energii.	energii w bilansie energetycznym wybranych regionów świata. Wady i zalety alternatywnych źródeł energii.	Mapa świata, atlas, rocznik statystyczny, prezentacja multimedialna, internet http://www.scholaris.pl
147	Funkcje, klasyfikacja i czynniki lokalizacji przemysłu	9.8.	Uczeń: charakteryzuje funkcje: produkcyjną, przestrzenną i społeczną przemysłu, wyjaśnia zmiany znaczenia wybranych czynników lokalizacji okręgów i ośrodków przemysłowych współcześnie, wskazuje wpływ czynników lokalizacji przemysłu na rozmieszczenie i rozwój wybranych branż.	Funkcje przemysłu. Zmiany znaczenia czynników lokalizacji wybranych okręgów i ośrodków przemysłowych. Wpływ czynników lokalizacji przemysłu na rozmieszczenie i rozwój wybranych branż.	Rybi szkielet - Zmiany znaczenia czynników lokalizacji wybranych okręgów przemysłowych Mapa świata, atlas, rocznik statystyczny, prezentacja multimedialna, Internet http://www.scholaris.pl
148, 149	Zmiany i obecne zróżnicowanie produkcji przemysłowej w wybranych regionach świata	9.9	Uczeń: opisuje rozwój poszczególnych gałęzi przemysłu na tle rewolucji naukowo-technicznych, wymienia przykłady najszybciej rozwijających się gałęzi przemysłu, wymienia cechy nowoczesnego przemysłu, uzasadnia różnice ilościowe	Rozwój przemysłu na tle rewolucji naukowo-technicznych. Rozwój gospodarczy państwa a zmiany w strukturze gałęziowej przemysłu. Gałęzie i branże przemysłu wysokich technologii. Czynniki lokalizacji i cechy	Metoda trójkąta – Dlaczego przemysł się zmienia? dyskusja okrągłego stołu - Jakie cechy powinien posiadać współczesny przemysł? Mapa świata, atlas, rocznik statystyczny, prezentacja multimedialna, Internet http://www.scholaris.pl

			i jakościowe produkcji przemysłowej państw na różnym poziomie rozwoju gospodarczego, opisuje wpływ przemysłu na rozwój społeczny i gospodarczy świata.	przemysłu zaawansowanych technologii.	
150	Wpływ przemysłu zaawansowanych technologii na rozwój gospodarczy i jakość życia	9.9.	Uczeń: podaje czynniki lokalizacji technopolii na świecie, wskazuje przykładowe technopolie na świecie, przedstawia zależności między lokalizacją przemysłu wysokich technologii a rozwojem gospodarczym państwa, wykazuje wpływ rozwoju nowoczesnych technologii na rozwój gospodarczy oraz jakość życia.	Czynniki lokalizacji technopolii na świecie. Zależności między lokalizacją przemysłu wysokich technologii a rozwojem gospodarczym państwa. Wpływ rozwoju nowoczesnych technologii na rozwój gospodarczy oraz jakość życia.	Mapa myśli - Co decyduje o rozmieszczeniu przemysłu wysokich technologii? Mapa świata, atlas, rocznik statystyczny, prezentacja multimedialna, Internet http://www.scholaris.pl
151, 152	Znaczenie usług materialnych i niematerialnych	9.10.	Uczeń: ocenia wpływ usług na kształtowanie się warunków życia ludności, wymienia rodzaje usług, opisuje dostępność do usług jako czynnika wpływającego na warunki życia ludności, ocenia rolę usług finansowych w funkcjonowaniu nowoczesnej	Klasyfikacja usług. Wpływ usług na kształtowanie się warunków życia ludności. Znaczenie nowoczesnej łączności i komunikacji w życiu i gospodarce. Rola usług finansowych w funkcjonowaniu nowoczesnej gospodarki.	Prezentacja multimedialna: Nowoczesne usługi komunikacyjne. Mapa świata, atlas, rocznik statystyczny, prezentacja multimedialna, Internet http://www.scholaris.pl

			gospodarki.		
153	Zróźnicowanie poziomu zaspokojenia potrzeb na usługi podstawowe i wyspecjalizowane w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego	9.12.	Uczeń: przedstawia, poziom zaspokojenia potrzeb na usługi podstawowe i wyspecjalizowane w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego, wskazuje na mapie wybrane ośrodki usług specjalistycznych na świecie, w szczególności uzdrowiska i ośrodki akademickie.	Zróźnicowanie poziomu usług w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego Rola turystyki w gospodarce państw	Praca z mapą i materiałami statystycznymi. Mapa świata, atlas, rocznik statystyczny, prezentacja multimedialna, Internet, prasa.
154	Rola usług w moim miejscu zamieszkania	9.11.	Uczeń: planuje i prowadzi badania zróźnicowania usług w miejscu zamieszkania, ocenia znaczenie rynku lokalnego i regionalnego jako czynnika warunkującego rozmieszczenie handlu i usług.	Projektowanie ankiety badawczej. Identyfikowanie rozmieszczenia punktów usługowych. Rola rynku lokalnego w rozmieszczeniu handlu i usług.	Zajęcia terenowe, praca badawcza, projekt edukacyjny.
155	Kierunki geograficzne i struktura towarowa eksportu i importu w wybranych państwach;	9.12.	Uczeń: uzasadnia korzyści wynikające z międzynarodowego podziału pracy, przedstawia bilans handlowy i płatniczy, wyjaśnia prawidłowości związane ze strukturą wielkością i kierunkami importu i eksportu	Międzynarodowy podział pracy. Struktura handlu zagranicznego wybranych państw. Prawidłowości w strukturze i wielkości eksportu i importu na świecie. Bilans handlowy i płatniczy.	Praca z mapą i materiałami statystycznymi, metoda ćwiczeniowa, studium przypadku – Wpływ handlu ropą naftową na rozwój gospodarczy ZEA. Mapa świata, atlas, rocznik statystyczny, Internet.

			w wybranych krajach świata.		
156	Pozytywne i negatywne skutki globalizacji	9.13.	Uczeń: wskazuje i uzasadnia pozytywne i negatywne skutki globalizacji, przedstawia różne aspekty globalizacji, wyjaśnia przyczyny globalizacji, ocenia skutki procesów globalizacji dla wybranych regionów świata.	Przyczyny i skutki globalizacji. Wpływ globalizacji na rozwój regionów. Pozytywne i negatywne aspekty globalizacji.	Metoda za i przeciw - Czy jesteś za globalizacją? Mapa świata, atlas, rocznik statystyczny, materiały z edukacji globalnej, Internet.
157	Integracja polityczna państw świata	9.13.	Uczeń: wykazuje znaczenie integracji w gospodarce i życiu ludności regionów świata, podaje przykłady organizacji integracyjnych i ich działalności, funkcjonujących w skali lokalnej, regionalnej i globalnej, omawia procesy integracyjne Unii Europejskiej, objaśnia pozytywne skutki integracji europejskiej, wskazuje i uzasadnia pozytywne i negatywne skutki integracji politycznej, ocenia znaczenie międzynarodowych organizacji finansujących w przekształceniach politycznych i gospodarczych.	Wybrane organizacje integracyjne: ONZ, UNESCO, IMF, WTO, OECD, UE, NAFTA, NATO. Znaczenie integracji w gospodarce i życiu ludności regionów świata. Przykłady działań organizacji integrujących. Pozytywne i negatywne skutki integracji. Znaczenie międzynarodowych organizacji finansujących w przekształceniach politycznych i gospodarczych.	Rybi szkielet - Pozytywne i negatywne skutki integracji , drzewko decyzyjne – Jak oceniam rolę międzynarodowych organizacji finansowych w przekształceniach politycznych i gospodarczych? Mapa świata, atlas, rocznik statystyczny, Internet.

158, 159	Przyczyny i przebieg konfliktów zbrojnych w wybranych regionach współczesnego świata.	9.14.	Uczeń: wyjaśnia przyczyny i przebieg konfliktów zbrojnych w wybranych regionach współczesnego świata, przedstawia skutki konfliktów zbrojnych w skali lokalnej i światowej.	Rozmieszczenie i przebieg konfliktów w wybranych regionach współczesnego świata. Przyczyny konfliktów. Skutki konfliktów zbrojnych w skali lokalnej i światowej.	Mapa myśli – Przebieg konfliktów zbrojnych , rybi szkielet – Przyczyny i skutki wybranych konfliktów. Mapa świata, atlas, teksty źródłowe, doniesienia prasowe, Internet.
160	Problemy gospodarcze wybranych regionów świata	powtórzenie	Uczeń: przedstawia i porównuje problemy gospodarcze państw świata.	Problemy gospodarcze wybranego państwa wysoko rozwiniętego i słabo rozwiniętego.	Dyskusja piramidowa – Dlaczego występują różnice w gospodarce krajów świata? Mapa świata, atlas, teksty źródłowe.
<p>Wskazówki metodyczne</p> <p>Celem tej treści jest kształcenie umiejętności dostrzegania zależności przyczynowo - skutkowych. Ważne jest, aby podczas tych lekcji uczniowie dostrzegli zmiany, jakie występują w środowisku geograficznym i nauczyli się myśleć globalnie. Podczas realizacji tych treści warto zwrócić uwagę na działania praktyczne, dzięki którym uczeń nabywa umiejętności pracy z danymi statystycznymi, poszukiwaniem aktualnych informacji statystycznych w różnych źródłach. Porównanie i odnoszenie ich do wcześniejszych lat pozwoli określić tendencje i prawidłowości w gospodarce. Analiza map gospodarczych, tekstów źródłowych, doniesień prasowych oraz informacji na stronach internetowych np. www.fao.org i ćwiczeń na www.scholaris.pl pozwoli uczniowi na aktualizację informacji, ich weryfikację poprzez śledzenie bieżących zmian, uczestnictwo w wydarzeniach gospodarczych. Istotnym elementem tej treści powinny być zajęcia terenowe, w trakcie których uczniowie zbiorą materiały dotyczące roli usług we własnym regionie. Wyniki swoich badań przedstawią w postaci projektu. Podsumowanie działu powinna stanowić dyskusja piramidowa na temat najważniejszych problemów gospodarczych współczesnego świata.</p>					
Dział X. Geografia Polski – środowisko przyrodnicze.					
161	Środowisko przyrodnicze	diagnoza po gimnazjum	Uczeń: wykazuje związek cech klimatu z czynnikami je kształtującymi	Klimat Polski. Wydarzenia z przeszłości geologicznej Polski.	Poker kryterialny – główne cechy środowiska przyrodniczego Polski.

	Polski		opisuje wydarzenia z przeszłości geologicznej Polski, wyjaśnia zależności pomiędzy budową geologiczną a rzeźbą terenu, wskazuje i omawia związki i zależności w środowisku przyrodniczym.	Zależności pomiędzy budową geologiczną a rzeźbą terenu. Związki i zależności w środowisku przyrodniczym.	Mapa Polski, atlas.
162	Budowa geologiczna Polski na tle struktur geologicznych Europy	10.1.	Uczeń: przedstawia budowę geologiczną Polski na tle wielkich struktur geologiczno – tektonicznych Europy, wskazuje obszary o zróżnicowanej budowie geologicznej, wykazuje wpływ dziejów Ziemi na budowę geologiczną Polski.	Wpływ dziejów Ziemi na budowę geologiczną Polski . Budowa geologiczną Polski na tle wielkich struktur geologiczno – tektonicznych Europy.	Praca z mapami różnej treści, oś czasu - Wpływ dziejów Ziemi na budowę geologiczną Polski. Mapa Polski, atlas, podręcznik.
163	Związek rzeźby terenu z budową geologiczną Polski	10.1.	Uczeń: wskazuje jednostki tektoniczne Polski, wykazuje wpływ orogenez i zlodowaceń na ukształtowanie powierzchni kraju, określa związek rzeźby z budową geologiczną Polski.	Jednostki tektoniczne Polski. Wpływ orogenez i zlodowaceń na ukształtowanie powierzchni kraju. Związek rzeźby z budową geologiczną Polski.	Rybi szkielet - Związek rzeźby z budową geologiczną Polski. Mapa Polski, atlas, podręcznik, mapa konturowa.
164	Wpływ zlodowaceń na ukształtowanie	10.1.	Uczeń: wskazuje przebieg zlodowaceń czwartorzędowych w Polsce,	Zasięgi zlodowaceń w Polsce. Wpływ zlodowaceń na ukształtowanie	Praca z mapą – Wykaż wpływ zlodowaceń na rzeźbę Polski.

	powierzchni kraju		określa wpływ zlodowaceń na ukształtowanie powierzchni kraju, przedstawia cechy rzeźby młodoglacjalnej i staroglacjalnej	powierzchni kraju. Cechy rzeźby młodoglacjalnej i staroglacjalnej.	Mapa Polski, atlas, podręcznik, karta pracy, mapa konturowa.
165, 166, 167, 168	Walory krajobrazu pasa pojezierzy, nizin, wyżyn i gór	10.2.	Uczeń: ocenia walory i określa cechy środowiska decydujące o krajobrazie poszczególnych pasów rzeźby.	Cechy rzeźby wybranych krain. Walory krajobrazowe poszczególnych pasów rzeźby.	Praca z mapami różnej treści, śnieżna kula - walory krajobrazowe poszczególnych pasów rzeźby. Mapa Polski, atlas, podręcznik, fotografie, prezentacje multimedialne.
169	Czynniki wpływające na klimat Polski	10.3	Uczeń: wymienia przeważające kierunki wiatrów oraz nazwy mas powietrza występujących w Polsce, wyjaśnia wpływ mas powietrza na kształtowanie się pogody i klimatu w Polsce, wyjaśnia przyczyny wzrostu kontynentalizmu klimatu Polski z zachodu na wschód.	Masy powietrza napływające nad Polskę i ich charakterystyka. Wpływ mas powietrza na kształtowanie się pogody i klimatu w Polsce. Przyczyny wzrostu kontynentalizmu klimatu Polski z zachodu na wschód.	Praca z mapami różnej treści, metoda problemowa – Dlaczego temperatura i opady są zróżnicowane w Polsce? Mapa Polski, atlas, mapa synoptyczna.
170	Cechy klimatu Polski	10.3.	Uczeń: opisuje położenie Polski względem stref klimatycznych i typów klimatu, charakteryzuje klimat Polski na podstawie danych liczbowych i	Położenie Polski względem stref klimatycznych i typów klimatu. Cechy klimatu Polski. Przejściowość klimatu Polski.	Stolik ekspercki – Elementy klimatu Polski i ich uwarunkowania. Atlas, mapa Polski, mapa konturowa, klimatogramy, karta pracy .

			map klimatycznych, wymienia nazwy termicznych pór roku.		
171	Wpływ klimatu na gospodarkę na gospodarkę Polski	10.3.	Uczeń: określa cechy klimatu pozytywnie i negatywnie wpływające na różne dziedziny gospodarki Polski, przedstawia i uzasadnia zróżnicowanie przestrzenne długości okresu wegetacyjnego, ocenia gospodarcze, konsekwencje zróżnicowania długości okresu wegetacyjnego w Polsce.	Cechy klimatu pozytywnie wpływające na życie i gospodarkę w Polsce. Cechy klimatu negatywnie wpływające na życie i gospodarkę w Polsce. Konsekwencje gospodarcze zróżnicowania długości okresu wegetacyjnego w Polsce.	Mapa myśli – Jak klimat wpływa na gospodarkę Polski? Mapa Polski, atlas, podręcznik.
172	Cechy reżimu polskich rzek	10.4.	Uczeń: charakteryzuje system rzeczny Polski, przedstawia cechy reżimu polskich rzek, uzasadnia wielkości przepływu rzek, ocenia skutki wahań stanów wody w polskich rzekach, wyjaśnia przyczyny powstawania wezbrań i niżówek, wskazuje na mapie Polski obszary zagrożone skutkami powodzi.	Układ systemu rzeczny Polski i jego uzasadnienie. Cechy reżimu polskich rzek. Przyczyny powstawania wezbrań i niżówek. Skutki wahań stanów wody w polskich rzekach Rejonu Polski zagrożone powodzią.	Metoda ćwiczeniowa, praca z materiałem źródłowym. Mapa Polski, atlas, wykresy przepływu rzek, mapa konturowa Polski.

173	Przyrodnicze i gospodarcze jezior i sztucznych zbiorników wodnych	10.6.	Uczeń: przedstawia rozmieszczenie genetycznych typów jezior w Polsce, wskazuje znaczenie przyrodnicze i gospodarcze jezior i sztucznych zbiorników wodnych, ocenia możliwości zagospodarowania polskich jezior.	Rozmieszczenie i charakterystyka genetycznych typów jezior w Polsce. Znaczenie przyrodnicze i gospodarcze jezior i sztucznych zbiorników wodnych. Możliwości zagospodarowania polskich jezior.	Praca z mapą (planem batymetrycznym), studium przypadku – Znaczenie gospodarcze i przyrodnicze Jeziora Solińskiego. Prezentacja multimedialna, plany batymetryczne, mapa Polski, atlas, teksty źródłowe.
174	Charakterystyka bilansu wodnego Polski w roku hydrologicznym	10.5.	Uczeń: charakteryzuje składowe bilansu wodnego Polski w roku hydrologicznym, wykazuje zależności między czynnikami przyrodniczymi i pozaprzyrodniczymi a elementami obiegu wody w przyrodzie.	Bilans wodny Polski. Wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na elementy obiegu wody w przyrodzie.	Rybi szkielet - Czynniki wpływające na elementy cyklu hydrologicznego, dyskusja. Atlas, schemat obiegu wody w przyrodzie, karta pracy Mapa Polski, atlas, materiał źródłowy.
175	Przyczyny niedoboru wody w wybranych regionach i ich skutki gospodarcze	10.7	Uczeń: wskazuje obszary niedoborów i nadmiaru wody w Polsce, wykazuje zależności między czynnikami przyrodniczymi i pozaprzyrodniczymi a zasobami wód słodkich, przedstawia sposoby mające na celu rozwiązanie problemu niedoboru wody w wybranych	Obszary niedoborów i nadmiaru wody w Polsce. Zależności między czynnikami przyrodniczymi i pozaprzyrodniczymi a zasobami wód słodkich. Możliwości rozwiązania problemu niedoboru wody w wybranych rejonach Polski.	Praca z mapą, Śnieżna kula – Jak racjonalnie gospodarować wodą w Polsce? Metoda trójkąta - Dlaczego w Polsce występują obszary niedoboru wody pitnej? Mapa Polski, atlas, teksty źródłowe.

			rejonach Polski.		
176	Rozmieszczenie zbiorowisk roślinnych w Polsce	10.8	Uczeń: charakteryzuje typy naturalnych zbiorowisk roślinnych, wskazuje charakterystyczne gatunki, przedstawia zasięgi typowych drzew w Polsce, ocenia wartość użytkową zbiorowisk roślinnych w Polsce.	Typy naturalnych zbiorowisk roślinnych i ich charakterystyka. Zasięgi typowych drzew w Polsce. Relikty i endemity. Wartość użytkowa zbiorowisk roślinnych w Polsce.	Praca z mapą, metoda puzzli – Charakterystyka zbiorowisk roślinnych Rybi szkielet – Czynniki wpływające na zmiany szaty roślinnej. Mapa Polski, atlas, fotografie.
177	Rozmieszczenie gleb strefowych i niestrefowych w Polsce	10.9	Uczeń: wyjaśnia występowanie gleb strefowych i niestrefowych w Polsce, przedstawia możliwości gospodarowania na glebach występujących w Polsce.	Charakterystyka profili glebowych gleb astrefowych. Możliwości gospodarowania na glebach astrefowych.	Mapa myśli – Cechy gleb strefowych i astrefowych Atlas gleb, schematy profili glebowych. Mapa Polski, atlas, atlas gleb, prezentacja multimedialna.
178, 179	Dominanty środowiska przyrodniczego wybranych krain geograficznych Polski	10.10.	Uczeń: przedstawia dominanty środowiska krain geograficznych Polski.	Charakterystyka środowiska krain geograficznych. Cechy dominujące środowiska.	Portfolio - dominanty środowiska wybranych krain geograficznych Polski Mapa Polski, atlas, teksty źródłowe, foldery, fotografie.
180	Co wyróżnia mój region na tle środowiska przyrodniczego regionów Polski	10.10.	Uczeń: przedstawia dominanty środowiska własnego regionu na tle krain geograficznych Polski.	Charakterystyka środowiska krain geograficznych. Cechy dominujące środowiska.	Projekt edukacyjny - Co wyróżnia mój region na tle środowiska przyrodniczego regionów Polski. Mapa Polski, atlas, teksty źródłowe, foldery,

					fotografie.
181	Działania na rzecz restytucji i zachowania naturalnych elementów środowiska w Polsce	10.11.	Uczeń: uzasadnia konieczność działań na rzecz restytucji i zachowania naturalnych elementów środowiska w Polsce, przedstawia formy ochrony przyrody w Polsce, wskazuje i charakteryzuje parki narodowe w Polsce.	Formy ochrony przyrody w Polsce. Parki narodowe w Polsce. Znaczenie programu Natura 2000. Działania na rzecz restytucji i zachowania naturalnych elementów środowiska – moda czy konieczność?	Dyskusja piramidowa – Działania na rzecz ochrony przyrody Polsce i ocena ich skuteczności . Mapa Polski, atlas, Internet http://www.ekoportal.gov.pl
182	Główne cechy środowiska przyrodniczego Polski	powtórzenie	Uczeń: przedstawia główne cechy środowiska przyrodniczego Polski, ocenia środowisko przyrodnicze pod kątem możliwości gospodarowania.	Cechy środowiska przyrodniczego Polski. Ocena środowiska przyrodniczego pod kątem możliwości gospodarowania. Skutki działalności człowieka w środowisku przyrodniczym	Metoda trójkąta - Co daje nam środowisko, a jak my go zmieniamy? Mapa Polski, atlas,

Wskazówki metodyczne

W tej części uczniowie przypominają sobie informacje o Polsce z lekcji geografii w gimnazjum. Uczniowie już spotkali się z zagadnieniami: dotyczącymi wydarzeń z przeszłości geologicznej Polski, cech klimatu oraz czynnikami kształtującymi klimat Polski, należy więc na bazie już znanego materiału poszerzyć treści tak, aby wszyscy uczniowie potrafili wskazać sieć powiązań między elementami środowiska przyrodniczego Polski. Szczególny nacisk należałoby położyć na wpływ przeszłości geologicznej Polski na główne - charakterystyczne walory i cechy środowiska decydujące o krajobrazie wybranych krain Polski. Dobrze sprawdziłaby się tutaj metoda pokera kryterialnego.

Celem tej treści jest kształcenie umiejętności czytania map tematycznych Polski, oraz utrwalenie i poszerzenie zagadnień z zakresu geografii fizycznej Polski. W podstawie programowej nie przewidziano na tym etapie charakterystyki krain geograficznych Polski, ponieważ te zagadnienia były omawiane w gimnazjum. Jednak na podsumowanie działu podstawa programowa przewiduje prezentowanie dominant wybranych regionów Polski. Warto tu również zwrócić uwagę na dominanty własnego regionu. Omawiając regiony uczeń powinien korzystać z map różnych treści w celach porównawczych, tak, aby można było wskazać cechę dominującą danego regionu. Można również wyjść od dominanty i poprosić uczniów, aby w grupach uzasadnili słuszność wskazanej cechy dominującej danego regionu. Zajęcia terenowe oraz metoda projektu są właściwe dla tego typu tematów. Należy dokonać oceny środowiska przyrodniczego pod kątem różnych form działalności człowieka. Oceniamy skutki działalności

człowieka w środowisku przyrodniczym a także tempo i kierunki zmian w środowisku przyrodniczym.					
Dział XI. Geografia Polski – zagadnienia ludnościowe.					
183	Problemy demograficzne Polski	diagnoza po gimnazjum i I klasie liceum	Uczeń: wyjaśnia podstawowe pojęcia i terminy demograficzne, przedstawia zmiany przyrostu naturalnego w Polsce, analizuje rozmieszczenie i wyjaśnia przyczyny rozwoju miast Polsce i swoim regionie.	Zmiana przyrostu naturalnego w Polsce. Problemy rynku pracy w Polsce. Przyczyny rozwoju miast Polsce.	Metapalan – Jakie problemy demograficzne i osadnicze występują w Polsce? Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny.
184	Rozwój demograficzny Polski	11.1.	Uczeń: charakteryzuje rozwój demograficzny Polski, podaje przyczyny zmian w ruchu naturalnym ludności Polski, wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne przyrostu naturalnego w Polsce.	Rozwój demograficzny Polski. Przyczyny zmian w ruchu naturalnym ludności Polski. Zróżnicowanie przestrzenne przyrostu naturalnego w Polsce i jego przyczyny.	Praca z mapą i danymi statystycznymi, burza mózgów, oś czasu – Zmiany ruchu naturalnego w Polsce i ich przyczyny. Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy.
185	Zmiany struktury wieku i płci ludności Polski wraz z rozwojem gospodarczym	11.1.	Uczeń: wyjaśnia zmiany kształtu piramidy wieku i płci ludności Polski wraz z rozwojem gospodarczym, porównuje strukturę wieku ludności Polski z innymi państwami, omawia czynniki kształtujące strukturę wieku i płci ludności Polski.	Zmiany kształtu piramidy wieku i płci ludności Polski wraz z rozwojem gospodarczym. Czynniki kształtujące strukturę wieku i płci ludności Polski. Skutki demograficzne i gospodarcze struktury wieku Polski.	Praca z mapą i danymi statystycznymi, burza mózgów, aktywny opis – Uwarunkowania struktury demograficznej Polski. Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy.

186	Jak wygląda struktura demograficzna mojego regionu na tle Polski	11.1	Uczeń: konstruuje ankietę badawczą dotyczącą struktury demograficznej swojego regionu, opracowuje wyniki przeprowadzonych ankiet, formułuje wnioski dotyczące sytuacji demograficznej własnego regionu, porównuje strukturę demograficzną własnego regionu z sytuacją demograficzną Polski.	Prezentacja projektów grup.	Zajęcia terenowe, projekt - Czynniki wpływające na strukturę demograficzną mojego regionu (miasta wsi, ulicy, osiedla). Ankiety, rocznik statystyczny, Urząd Stanu Cywilnego, WUS.
187	Zmiany w strukturze zatrudnienia ludności Polski	11.2.	Uczeń: wyjaśnia zmiany w strukturze zatrudnienia ludności Polski, porównuje strukturę zatrudnienia w Polsce ze strukturą zatrudnienia w krajach UE, przedstawia perspektywy rynku pracy w Polsce.	Zmiany w strukturze zatrudnienia ludności Polski. Struktura zatrudnienia Polski na tle struktury zatrudnienia w krajach UE. Perspektywy rozwoju rynku pracy w Polsce.	Praca z mapą i danymi statystycznymi, metaplan - Perspektywy rynku pracy w Polsce. Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy, doniesienia prasowe.
188	Regionalne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce	11.3	Uczeń: wymienia czynniki kształtujące rynek pracy w Polsce, wskazuje regionalne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce, uzasadnia występowanie	Czynniki kształtujące rynek pracy w Polsce. Regionalne zróżnicowanie rynku pracy w Polsce. Przyczyny bezrobocia w wybranych rejonach Polski. Możliwości regulowania	Burza mózgów, dyskusja okrągłego stołu – Jakie działania należałoby podjąć, aby dostosować rynek pracy do potrzeb pracowników i pracodawców?

			obszarów o dużym bezrobociu, proponuje działania regulujące rynek pracy w Polsce.	rynku pracy w Polsce.	Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy.
189	Przyczyny zmian migracji wewnętrznych i zewnętrznych w Polsce	11.4	Uczeń: wyjaśnia i przyczyny okresowych zmian salda migracji zewnętrznych i wewnętrznych, uzasadnia występowanie w Polsce regionów imigracyjnych i emigracyjnych, przedstawia skutki migracji krajowych i zagranicznych.	Zmiany wielkości migracji zagranicznych i ich przyczyny. Skutki społeczne i gospodarcze migracji zagranicznych. Przestrzenne zróżnicowanie migracji wewnętrznych. Skutki zróżnicowania migracji wewnętrznych.	Praca z mapą i danymi statystycznymi, burza mózgów, rybi szkielet – Przyczyny i skutki zmian wielkości migracji zagranicznych. Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy.
190	Zmiany procesów urbanizacyjnych w Polsce	11.5.	Uczeń: wyjaśnia zmiany procesów urbanizacyjnych wiążąc je z przemianami gospodarczymi i społecznymi w Polsce.	Zmiany procesów urbanizacyjnych na tle przemian gospodarczych. Zróżnicowanie przestrzenne urbanizacji. Czynniki różnicujące wielkość urbanizacji w Polsce.	Praca z mapą i danymi statystycznymi, burza mózgów. Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy.
191	Przemiany polskiej wsi i ich przyczyny	11.6	Uczeń: wyjaśnia zmiany osadnictwa wiejskiego, wiążąc je z przemianami gospodarczymi i społecznymi w Polsce.	Zmiany funkcji wsi i ich przyczyny. Porównanie wsi tradycyjnej i wsi zurbanizowanej. Wpływ przemian gospodarczych na zmiany osadnictwa wiejskiego.	Praca z danymi statystycznymi, metoda trójkąta – Zanikanie różnic kulturowych i krajobrazowych między miastem a wsią w Polsce. Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy
192	Przemiany demograficzne i	powtórzenie	Uczeń: przedstawia przemiany	Przemiany demograficzne na tle przemian gospodarczych.	Mapa myśli – Jak przemiany gospodarcze w Polsce

	osadnicze na tle przemian gospodarczych		demograficzne na tle przemian gospodarczych, wykazuje związek przemian demograficznych z przemianami procesów osadniczych.	Związek przemian demograficznych z przemianami procesów osadniczych.	wpłynęły na przemiany demograficzne i przemiany procesów osadniczych? Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny.
<p>Wskazówki metodyczne</p> <p>Ta część jest pogłębieniem materiału przerabianego w gimnazjum. Warto więc zdiagnozować za pomocą metaplanu stan wiedzy uczniów na temat problemów demograficznych Polski.</p> <p>Celem tej treści jest ugruntowanie i poszerzenie przez ucznia pojęć i terminów demograficznych niezbędnych w wyobrażeniu sobie i rozumieniu poznawanych wielkości charakteryzujących sytuację demograficzną naszego kraju. Należy zwrócić uwagę na to, że zasadnicza część wymagań w tym dziale dotyczy umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej, a nie pamięciowego opanowania informacji. Praca uczniów na lekcjach polega zatem głównie na: odczytywaniu, analizowaniu, porównywaniu, wykazywaniu różnic, charakteryzowaniu zjawisk i procesów demograficznych.</p> <p>Warto zwrócić uwagę na przyczyny występowania zjawisk demograficznych. Podczas realizacji tej treści należy korzystać z najnowszych informacji statystycznych oraz materiałów publikowanych w mediach. Należy więc uczulić ucznia na rzetelność uzyskanych informacji. Metody stosowane na lekcji to: analiza materiałów źródłowych, metody burzy mózgów, metoda trójkąta, dyskusja okrągłego stołu. Ważnym elementem tego działu będzie praca badawcza i zajęcia terenowe dotyczące modelu rodziny w regionie. Podsumowanie działu powinno być wykazanie związku między przemianami gospodarczymi a procesami demograficznymi i przemianami osadniczymi w Polsce.</p>					
Dział XII. Geografia Polski – działalność gospodarcza.					
193	Przemiany gospodarcze w Polsce	Diagnoza po gimnazjum	Uczeń: wymienia cechy polskiego rolnictwa. wyjaśnia zmiany zachodzące w przemyśle, omawia tempo rozwoju usług w Polsce, wyjaśnia ich znaczenia dla sprawnego funkcjonowania gospodarki.	Cechy polskiego rolnictwa. Zmiany zachodzące w przemyśle. Rozwoju usług w Polsce i ich znaczenie dla gospodarki.	Mapa myśli – Cechy polskiej gospodarki. Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny.
194	Czynniki	12.1.	Uczeń:	Czynniki przyrodnicze	Praca z mapą, ranking

	przyrodnicze rozwoju rolnictwa i ich wykorzystanie		przedstawia obszary o najkorzystniejszych warunkach dla rozwoju rolnictwa w Polsce, ocenia poziom wykorzystania warunków naturalnych na podstawie wielkości i rodzajów produkcji rolniczej w porównaniu z innymi państwami Unii Europejskiej.	rozwoju rolnictwa. Obszary o najkorzystniejszych warunkach dla rozwoju rolnictwa w Polsce. Poziom wykorzystania warunków naturalnych dla rolnictwa.	diamentowy – Zaproponuj regiony o najkorzystniejszych warunkach naturalnych rozwoju rolnictwa w Polsce. Mapa Polski, atlas.
195	Czynniki pozaprzyrodnicze rozwoju rolnictwa w Polsce	12.1.	Uczeń: przedstawia czynniki pozaprzyrodnicze rozwoju rolnictwa, ocenia wpływ czynników pozaprzyrodniczych na poziom produkcji rolnej w Polsce.	Zróznicowanie czynników pozaprzyrodniczych rozwoju rolnictwa. Wpływ czynników pozaprzyrodniczych na poziom produkcji rolnej w Polsce.	Praca z mapą, danymi statystycznymi, ranking diamentowy – Oceń wpływ czynników ekonomicznych na poziom produkcji rolnej w Polsce . Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy
196	Produkcja rolna Polski na tle krajów UE	12.1.	Uczeń: porównuje produkcje rolną i jej intensywność na tle krajów UE, przedstawia regiony intensywnego rolnictwa w Polsce.	Produkcja rolne i jej zmiany Przyczyny zmian produkcji rolnej Produkcja rolna w Polsce na tle UE Regiony intensywnego rolnictwa w Polsce	Praca z danymi statystycznymi, SWOT – Polskie rolnictwo na tle rolnictwa UE. Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy.
197	Zmiany strukturalne w polskim rolnictwie	12.2.	Uczeń: wskazuje zmiany strukturalne zachodzące w polskim rolnictwie, ocenia wpływ restrukturyzacji rolnictwa na poziom rozwoju	Zmiany strukturalne zachodzące w polskim rolnictwie. Wpływ restrukturyzacji rolnictwa na poziom rozwoju rolnictwa.	Praca z danymi statystycznymi, metaplan - Jak restrukturyzacja rolnictwa wpłynęła na poziom jego rozwoju? Mapa Polski, atlas, rocznik

			rolnictwa, wskazuje związki między zmianami strukturalnymi w rolnictwie a problemami społeczno – gospodarczymi Polski.	Związki między zmianami strukturalnymi w rolnictwie a problemami społeczno – gospodarczymi w Polsce.	statystyczny, Internet www.arimr.gov.pl
198	Przemiany w polskim rolnictwie na przykładzie wybranego gospodarstwa rolnego		Uczeń: opracowuje kwestionariusz badawczy, określa kierunki produkcji w wybranym gospodarstwie rolnym, ocenia poziom intensyfikacji wybranego gospodarstwa, proponuje kierunki zmian w celu poprawy efektywności gospodarowania.	Warunki przyrodnicze działalności gospodarstwa. Struktura użytkowania Ziemi. Warunki ekonomiczne funkcjonowania gospodarstwa. Struktura produkcji rolnej Poziom efektywności gospodarstwa. Proponowane kierunki zmian.	Praca badawcze, zajęcia terenowe, projekt edukacyjny.
198	Wykorzystanie zasobów naturalnych w Polsce	12.3.	Uczeń: wskazuje obszary występowania podstawowych zasobów naturalnych, analizuje zmiany wielkości ich eksploatacji, ocenia skutki zmian w eksploatacji zasobów naturalnych.	Obszary występowania podstawowych zasobów naturalnych. Zmiany wielkości eksploatacji zasobów naturalnych i ich przyczyny. Skutki zmian w eksploatacji zasobów naturalnych.	Praca z mapą i danymi statystycznymi, studium przypadku – Spadek eksploatacji siarki w Okręgu Tarnobrzeskim i jego skutki lub Wzrost wydobywania miedzi w LGOM i jego skutki. Mapa Polski, atlas, mapa konturowa, rocznik statystyczny.
199	Struktura produkcji energii	12.4	Uczeń: porównuje wielkość i strukturę	Struktura produkcji energii elektrycznej w Polsce	Praca z mapą i danymi statystycznymi, metaplan –

	elektrycznej na tle wybranych państw świata		produkcji energii elektrycznej w Polsce i innych państwach świata, ocenia wpływ struktury produkcji energii na środowisko kraju, uzasadnia konieczność zmiany struktury produkcji energii.	Energetyka Polski na tle energetyki krajów UE Ocena struktury produkcji energii elektrycznej w Polsce.	Wpływ struktury produkcji energii na środowisko kraju. Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, tekst źródłowy.
200, 201	Rozwój przemysłu Polski na tle państw Europy	12.5	Uczeń: wskazuje dziedziny produkcji przemysłowej dynamicznie się rozwijające, wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze przemysłu Polski, omawia wpływ zmian w strukturze przemysłu Polski na środowisko przyrodnicze i gospodarkę Polski.	Przemysł Polski na tle państw UE. Przyczyny i skutki rozwoju niektórych dziedzin produkcji przemysłowej.	Róża diagnostyczna – Wpływ zmian przemysłu na środowisko przyrodnicze i gospodarkę Polski. Mapa, rocznik statystyczny, atlas, tekst źródłowy.
202	Restrukturyzacja i modernizacja gospodarki Polski po 1990r.	12.6	Uczeń: przedstawia zmiany w gospodarce Polski spowodowane jej restrukturyzacją i modernizacją po 1990 r.	Przemiany polskiej wsi na skutek restrukturyzacji i modernizacji. Prywatyzacja przedsiębiorstw – plusy i minusy. Oblicza restrukturyzacji przemysłu. Wpływ restrukturyzacji i modernizacji gospodarki na rozwój gospodarczy regionów.	Studium przypadku – Przemiany na wsi popegeerowskiej, dyskusja śnieżnej kuli – Wpływ restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa i przemysłu na rozwój gospodarczy kraju. Rocznik statystyczny, atlas, tekst źródłowy, doniesienia prasowe.

203	Znaczenie inwestycji zagranicznych w Polsce dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju	12.7	Uczeń: wskazuje przykłady i znaczenie inwestycji zagranicznych w Polsce dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju.	Występowanie inwestycji zagranicznych w Polsce. Znaczenie inwestycji zagranicznych w Polsce dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Pozytywy i negatywy inwestycji zagranicznych.	Studium przypadku – Rola wybranej inwestycji zagranicznej w regionie , debata Za i Przeciw – Pozytywy i negatywy inwestycji zagranicznych . Rocznik statystyczny, atlas, tekst źródłowy, doniesienia prasowe.
204	Zróżnicowanie sektora usług w Polsce i innych państwach Unii Europejskiej	12.8	Uczeń: przedstawia zróżnicowanie sektora usług w Polsce i innych państwach Unii Europejskiej.	Rozwój łączności. Znaczenie łączności w życiu człowieka i gospodarce współczesnego świata. Rozwój sektora bankowego. Marketing i reklama jako czynniki wpływające na wielkość konsumpcji.	Praca z materiałem statystycznym, drzewko decyzyjne – Czy możliwy jest rozwój gospodarczy bez nowoczesnej łączności? Mapa, rocznik statystyczny, atlas, tekst źródłowy.
205, 206	Przemiany w sieci transportu w Polsce	12.8	Uczeń: omawia przemiany w sieci i przewozach różnych form transportu.	Zmiany w kierunkach i wielkości oraz strukturze przewozu osób i towarów Infrastruktura drogowa i kolejowa. Przyczyny wzrostu znaczenia transportu lotniczego.	Metaplan – Jak oceniam możliwości transportowe Polski? Mapa, rocznik statystyczny, atlas, tekst źródłowy.
206, 207	Wpływ przekształceń własnościowych na zmiany na zmiany stylu życia	12.9	Uczeń: podaje przykłady przekształceń własnościowych w polskiej gospodarce mające wpływ na zmiany struktury produkcji	Zmiana stylu życia Polaków. Dostępność do dóbr i usług jako czynnik sprawczy zmiany stylu życia. Pracodawca prywatny	Drzewko decyzyjne – Jak przemiany własnościowe wpłynęły na zmianę stylu życia Polaków , burza mózgów.

	Polaków		omawia zmiany stylu życia i potrzeb Polaków, podaje przyczyny zmiany stylu życia ludzi w Polsce, przedstawia wpływ przekształceń własnościowych na stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i usług.	a zmiana stylu życia. Wpływ zmiany stylu życia na relacje społeczne.	Rocznik statystyczny, Internet, doniesienia prasowe.
208, 209	Zmiany kierunków geograficznych i struktury towarowej międzynarodowej wymiany handlowej Polski.	12.10	Uczeń: wyjaśnia zmiany kierunków geograficznych i struktury towarowej międzynarodowej wymiany handlowej Polski, wskazuje głównych partnerów handlowych oraz kierunki geograficzne i strukturę towarową wymiany międzynarodowej Polski.	Struktura towarowa handlu zagranicznego Polski. Partnerzy handlowi Polski. Bilans handlowy i bilans płatniczy. Zmiany kierunków i struktury handlu zagranicznego Polski oraz ich przyczyny.	Praca z mapą i materiałami statystycznymi, metoda ćwiczeniowa, sześć myślowych kapeluszy– Struktura i wielkość handlu zagranicznego – plus czy minus w rozwoju gospodarczym? Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, Internet.
210	Przemiany gospodarcze w Polsce	powtórzenie	ocenia przemiany gospodarcze Polski, wnioskuje na podstawie różnych źródeł informacji.	Przemiany w przemyśle i ich wpływ na gospodarkę. Przemiany w rolnictwie i ich wpływ na gospodarkę. Wpływ przemian gospodarczych na polskie społeczeństwo.	Debata kielecka – Oceń przemiany gospodarcze Polski z punktu widzenia rozwoju kraju oraz przemian społecznych. Mapa Polski, atlas, rocznik statystyczny, Internet.

Wskazówki metodyczne

Zagadnienia dotyczące działalności gospodarczej Polski były realizowane w gimnazjum. Należałoby więc przeprowadzić diagnozę. Za pomocą mapy myśli uczniowie przedstawiają cechy gospodarki Polski. Pozwoli to nauczycielowi zorientować się o stanie wiedzy i umiejętności uczniów. **Celem** tej treści jest utrwalenie i poszerzenie zagadnień dotyczących cech polskiego rolnictwa, struktury źródeł energii w Polsce, zmian

zachodzących w przemyśle, tempa rozwoju usług w Polsce, ich znaczenia dla sprawnego funkcjonowania gospodarki, nowoczesnej łączności oraz sprawnie działającego transportu.

Część ta w znacznej mierze dotyczy kształtowania umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej (map, danych statystycznych, i innych dostępnych materiałów źródłowych), uczeń odczytuje, analizuje, wnioskuje i porównuje. Proponuje się więc metody adekwatne do potrzeb, a więc: praca z mapą, danymi statystycznymi a w szczególności analiza materiałów źródłowych. Istotną rolę odgrywać tu będą również metody aktywne: metody burzy mózgów, ranking ważności, metaplan, drzewko decyzyjne, sześć myślowych kapeluszy, ranking diamentowy. Ważnym elementem tego działu będzie lekcja w terenie „**Przemiany w polskim rolnictwie na przykładzie wybranego gospodarstwa rolnego**” oraz wykonanie projektu. Podsumowaniem działu może być debata kielecka gdzie, uczniowie dokonają oceny przemian gospodarczych Polski. W trakcie realizacji działu należy szczególnie zwrócić uwagę na związki i zależności funkcjonujące w Polskiej gospodarce.

6. Procedury osiągnięcia celów edukacyjnych

" Kiedy wędkarz idzie na ryby, to bierze taką przynętę, która smakuje rybie - a nie wędkarzowi."

Procedury są to sposoby osiągnięcia przez ucznia określonych w programie celów kształcenia. Do realizacji określonych celów nauczyciel dobiera odpowiednie metody. Metoda nauczania – to sposób postępowania nauczyciela z uczniami umożliwiający uczącym się realizację operacyjnych celów kształcenia.

We współczesnej cywilizacji przyrost wiedzy i natłok informacji jest tak duży, że śledzenie wielu dziedzin jest niemożliwe a koncentrowanie się na jednej z nich wymaga stałego uczenia się. Na skutek zalewu informacyjnego człowiek nie może zapamiętać wszystkich docierających do niego wiadomości koncentruje się na wyszukiwaniu potrzebnych danych. Istotne znaczenie ma więc umiejętność oceniania wartości zdobytych informacji oraz ich użyteczności dla konkretnych zadań. Dokonująca się rewolucja informatyczna powoduje, że wzrasta nacisk na umiejętność gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji. We współczesnym świecie myślenie staje się niezbędne przy wszelkim projektowaniu, w działalności ekonomicznej oraz wszędzie tam, gdzie wkraczamy w nowe nieznane nam dotychczas obszary. W tworzącym się społeczeństwie informacyjnym wzrasta zapotrzebowanie na ludzi posiadających umiejętność działania w zmiennych warunkach. Takie podejście wymaga rezygnacji z modelu pamięciowego nauczania na rzecz modelu, w którym dominuje myślenie. O efektach kształcenia nie decyduje już liczba opanowanych informacji lecz ich dobór i układ. Wymaga to nabycia przez uczniów kompetencji w poruszaniu się po wiedzy, osiągnięcia umiejętności interdyscyplinarnego i systemowego widzenia rzeczywistości. W rezultacie w edukacji należy kłaść nacisk na myślenie twórcze. Człowiek zdolny do takiego myślenia wykazuje znaczną tolerancję, szanuje innych ludzi, potrafi rozwiązywać konflikty.

Cechy postawy twórczej:

1. Osoby twórcze poznają świat na dwa sposoby: zmysłowo i racjonalnie, konkretnie i pojęciowo. Mają zdolność dziwienia się, zaciekawienia.
2. Człowiek twórczy wyróżnia się elastycznością, brakiem sztywności myślenia i zdolnością do odbierania i tolerowania informacji sprzecznych, dwuznacznych.
3. Osoby twórcze mniej ulegają wpływom otoczenia społecznego. Zachowują niezależność w sądach i działaniach.
4. Zachowania osób twórczych wydają się bardziej niż u innych ludzi swobodne i ekspresyjne.
5. Ludzi twórczych cechuje pociąg do zagadek, tajemnic i niejasności.
6. Osoby twórcze są zdolne do głębszej i dłuższej koncentracji na tym, co robią, niż to na ogół zdarza się innym ludziom.
7. Człowiek twórczy ma filozoficzne poczucie humoru. Śmieje się wraz z innymi ludźmi, nie zaś z innych ludzi.
8. Ludzie twórczy potrafią integrować, łączyć ze sobą w jedność to, co oddzielne, a nawet przeciwstawne. Obowiązek staje się dla nich przyjemnością, a przyjemność łączy się z obowiązkiem.

Przedstawione cechy są we współczesnych społeczeństwach potrzebne i bardzo poszukiwane. Dlatego, jeśli chce się kształcić jednostkę twórczą, w procesie nauczania – uczenia się należy skoncentrować się na metodach problemowych, uczeniu przez badanie itp. Nauczanie poszukujące umożliwi dziecku zdobycie rzetelnej wiedzy, a następnie wykorzystanie jej w nowych stawianych przed dzieckiem zadaniach. Pamięć powinna odgrywać rolę wspomagającą, natomiast uczenie powinno dokonywać się poprzez zbieranie doświadczeń w bardzo urozmaicony sposób. Znaczącą rolę w kształtowaniu postawy twórczej odgrywa nauczyciel. Twórczy nauczyciel to osoba, która nie boi się niekonwencjonalnych sposobów przekazywania wiedzy, dobrze zna swych uczniów i jest ich dobrym obserwatorem.

Myślenie twórcze jest procesem rozwiązywania problemów o charakterze otwartym, tzn. takich, które mają wiele możliwości rozwiązań. Proces ten prowadzi do powstania wytworów dotąd nieznanych, a zarazem użytecznych dla pewnej grupy osób bądź tylko dla osoby twórcy. Bardzo ważne są warunki potrzebne do wywołania aktywności ucznia.

Aby pobudzić ucznia do twórczej pracy należy:

- wywołać w nim poczucie sensu,
- uwzględnić jego zainteresowania,
- zapewnić mu poczucie bezpieczeństwa,
- pozwolić mu na udział w planowaniu i podejmowaniu decyzji,
- dostrzegać wkład jego pracy, a nie tylko efekty,
- umożliwić mu realizowanie własnych pomysłów.

Wielostronne uczenie się oparte na przyswajaniu informacji z różnych źródeł, odkrywaniu, przeżywaniu i działaniu wymaga doboru zróżnicowanych metod nauczania. Zaleca się zdecydowane odejście od metod podających i przejście do kształcenia poszukującego. Szczególnie wskazane jest stosowanie różnego rodzaju form pracy z mapą, ilustracjami, tekstem źródłowym i materiałem statystycznym, metod aktywnych, metod waloryzacyjnych, eksponujących.

Istotą metod aktywnych jest uczenie się przez doświadczenie i działanie. Sytuacji bogatych w przeżycia, które będą angażowały aktywność uczniów, dostarcza stosowanie **metod i technik aktywizujących**.

Metody aktywne (poszukujące) przygotowują ucznia do brania odpowiedzialności za efekty uczenia się. W dzisiejszym świecie dużego znaczenia nabierają te umiejętności, które są niezbędne w codziennym życiu, w pracy zawodowej. Pracodawca oczekuje się od nas:

- kreatywności,
- komunikacji interpersonalnej,
- zdolności organizacyjnych,
- posługiwania się komputerem,
- umiejętności pracy w zespole.

Metod aktywnych jest dużo, ale przy ich wyborze należy kierować się punktem widzenia ucznia i jego zainteresowaniami. Metody aktywne są charakterystyczne dla modelu nauczania: poszukującego, eksponującego oraz praktycznego. Nauczyciel, aby zastosować metody które będą właściwe dla jego uczniów, musi najpierw rozpoznać ich cechy osobowościowe. Warto pamiętać o różnicach indywidualnych w procesie uczenia się u każdego człowieka. Ogólnie ludzie dzielą się na 3 grupy pod względem wykazywanych skłonności w procesie uczenia się

Wzrokowcy lubią porządek wokół siebie, pamiętają dobrze kolory i rysunki oraz lokalizację przedmiotów. Uczą się poprzez patrzenie lub obserwację pokazu lub demonstrowanie. Mają problemy z zapamiętaniem nazwisk, tytułów, nazw itp. Używają zwrotów: „ciemno to widzę”, „zobacz, jaka piękna muzyka”, „popatrz, jak łatwo to zrozumieć”, „spójrz, jak to pięknie pachnie”.

- preferują wszelkiego rodzaju pokazy i demonstracje
- zwracają uwagę na tabele, wykresy, ilustracje
- często skrupulatnie i bardzo estetycznie wykonują notatki
- uwielbiają oglądać dzieła sztuki, eksponaty, wystawy
- bardzo dobrze zapamiętują ludzkie twarze

- preferują przekaz wizualny

Słuchowcy lubią mówić i dobrze im to wychodzi. Uczą się, słuchając innych, słysząc w rozmowie samych siebie oraz dyskutując z innymi. Mogą mieć kłopoty z odczytaniem map i geometrią, za to dobrze zapamiętują muzykę, dialogi. Uczą się poprzez aktywne przysłuchiwanie się lekcji, poprzez słuchanie innych lub siebie. Często używają sformułowań: „coś mi tu zgrzyta”, „słuchaj, jakie to ciekawe”, „posłuchaj jakie to dobre”.

- lubią dialog i rozmowę, sztuki teatralne, unikają opisów, nie zauważają ilustracji, poruszają ustami i czytają „po cichu”;
- dobrze zapamiętują imiona, zapominają twarze; zapamiętanie następuje poprzez głośne powtarzanie materiału;
- myślą w słowach i dźwiękach, wymawiają po cichu, nie zwracają uwagi na szczegóły;
- rozmawiają o sytuacji; rozważają na głos lub po cichu wszystkie za i przeciw;
- łatwo tracą koncentrację z powodu hałasów i dźwięków.

Kinestetycy uczą się najchętniej w ruchu, angażując się aktywnie w procesie uczenia się poprzez stymulacje, odgrywanie ról, eksperymenty, badania i ruch oraz uczestnicząc w czynnościach z życia codziennego. Uczą się poprzez wykonywanie i bezpośrednio zaangażowanie. Męczą się słuchając wykładów i potrzebują wtedy choćby najmniejszej formy ruchu. Lubią nieporządek. Charakterystyczne dla nich zwroty to: „to mnie porusza”, „czuję nacisk/napięcie” ...

- najlepiej pamiętają to, co wykonali, a nie to, co usłyszeli lub zobaczyli;
- najlepiej myślą będąc w ruchu; impulsywni; szukają rozwiązań problemów, będąc czynni fizycznie;
- żeby utrzymać koncentrację, często zmieniają pozycję i poruszają się.

Z uwagi na różnorodność stylów uczenia się uczniów należałoby różnicować metody i środki dydaktyczne, tak aby każdy uczeń, niezależnie od preferowanego stylu uczenia się i swoich możliwości, miał szansę na poznanie i zrozumienie treści geograficznych. Dla wzrokowców skuteczniejsze będą metody oglądowe, dla słuchowców – metody oparte na słowie, dyskusji a dla kinestetyków – metody praktyczne ćwiczeniowe

Metody nauczania ściśle wiążą się ze sobą. Dlatego wybór i sposób łączenia różnych metod jest ważnym problemem dydaktycznym. Wybór metod zależy w dużym stopniu od wieku i przygotowania uczniów, od zakresu i rodzaju materiału, od czasu jakim dysponujemy na jego realizację, od pomysłowości nauczyciela oraz od warunków środowiska i wyposażenia szkoły.

Wybór metody nauczania nie może być przypadkowy, ale poprzedzać go powinna analiza potrzeb uczniów, ich możliwości poznawczych, jak i materiału nauczania.

1. Jeśli chcesz, by uczniowie poznali się nawzajem, zaangażowali się w pracę grupy oraz dzielili się swobodnie pomysłami i doświadczeniem użyj technik tworzenia grupy:

1. PRACA W MAŁYCH GRUPACH,
2. DYSKUSJA,
3. ŁAMANIE LODÓW.

Nauczyciel mówi, jaką wartość dla wspólnej pracy ma to, że uczniowie znają się i wspólnie działają. Na tym etapie pracy warto zmieniać skład grup. Uczniowie chętniej mobilizują się do współpracy w nowych grupach.

2. Jeżeli chcesz, by uczniowie poznali nowe wiadomości (fakty), uzyskali ogólny pogląd na jakieś zagadnienie lub problem lub poznali logiczny punkt widzenia użyj technik prezentacyjnych:

1. WYKŁAD,
2. FILM,
3. ODCZYT,
4. DYSKUSJA PANELOWA.

Po metodach prezentacyjnych muszą nastąpić metody aktywizujące, tak aby uczniowie mieli okazję ustosunkować się i ocenić przedstawione problemy i zagadnienia.

2. Jeżeli chcesz, by uczniowie rozwijali umiejętności, wdrażali to, czego się nauczyli, zdobyli nowe doświadczenia użyj technik działania, takich jak:

1. SYMULACJE,
2. ĆWICZENIA,
3. REJESTRACJA I ODTWARZANIE ZAJĘĆ,
4. ODGRYWANIE RÓL,
5. PRAKTYKI.

Nauczyciel musi przedstawić szczegółową instrukcję i stale obserwować pracę uczniów.

3. Jeżeli chcesz, by uczniowie, tworzyli nowe pomysły (rozwiązania), odnieśli je do własnego doświadczenia lub sytuacji, zaakceptowali kontrowersyjną ideę zastosuj:

1. MAŁE GRUPY,
2. DYSKUSJE GRUPOWE,
3. BADANIE INDYWIDUALNYCH PRZYPADKÓW,
4. ODGRYWANIE RÓL,
5. KWESTIONARIUSZE.

W nauczaniu geografii bardzo ważną sprawą jest dobór metod i łączenie ich z odpowiednimi środkami nauczania. Tak np. pracy z podręcznikiem najczęściej towarzyszy praca z mapą. Obserwacja bezpośrednia wiąże się z działaniem (pomiar i rysunek).

Osiąganiu dobrych rezultatów w pracy i w szkole sprzyja częsta zmian metod nauczania.

Najwięcej aktywności i zarazem samodzielności ucznia wymagają metody zaliczone do tzw. grupy metod praktycznych. Decydującą rolę odgrywa tu zastosowanie posiadanej wiedzy, które nie polega tylko na odtwarzaniu wiadomości, ale przede wszystkim na ich rozszerzaniu i zdobywaniu nowych. Stosowanie wiedzy, która łączy teorię z praktyką, zmusza uczniów do szukania różnych rozwiązań, do uzupełniania braków posiadanej wiedzy, rozwija tym samym ich twórczość i pomysłowość. Dlatego metody oparte na praktyce powinny być często stosowane w nauczaniu szkolnym. Geografia jako nauka interdyscyplinarna stwarza pod tym względem szczególnie wiele możliwości.

Stosowanie metod opartych na obserwacji łączy się często z metodami praktycznymi i zdarza się, że bardzo często nie można oddzielić jednych od drugich. Pokazy lub obserwacje stosowane w połączeniu z ćwiczeniami, zwiększają aktywność ucznia i stwarzają większe możliwości dla rozwoju różnych umiejętności. Dotyczy to głównie obserwacji dokonywanych w terenie.

Pełną gwarancję aktywności uczniów w procesie nauczania zapewnia odpowiedni dobór kilku metod, ponieważ przy zastosowaniu jednej metody lekcja staje się nudna i męcząca. Ponadto o wyborze odpowiednich metod decyduje materiał nauczania. Metody powinny być tak dobrane aby uczeń aktywnie uczestniczył w procesie uczenia się, co daje gwarancje przyswojenia dużej ilości informacji i pozwala nauczycielowi na osiągnięcie założonych celów lekcji.

Każda ze stosowanych metod w nauczaniu geografii może pobudzić aktywność ucznia trzeba je jednak tak stosować i dobierać, ażeby kształtowały one spostrzegawczość i umiejętność obserwowania zjawisk, pobudzały wyobraźnię, zmuszały do myślenia, uczyły ucznia poprawnego pod względem logicznym wnioskowania.

W programie proponuje się:

- **pracę z materiałami źródłowymi** (mapy różnej treści, roczniki statystyczne, rysunki, schematy, wykresy):
- **burzę mózgów** jest to giełda pomysłów, w której bierze udział cała klasa;
- **drzewo decyzyjne**;
- **mapę mentalną** polegającą na wizualnym opracowaniu problemu z wykorzystaniem rysunków, obrazów, symboli, zwrotów, haseł;
- **metaplan** jest to plastyczny zapis dyskusji prowadzonej przez uczniów na określony temat;
- **gry dydaktyczne np. poker kryterialny** - gra jest zabawą prowadzoną według ściśle określonych zasad postępowania;
- **analizę SWOT** (mocne strony, słabe strony, szanse, zagrożenia):

- **rybi szkielet** określający związki przyczynowo - skutkowe:
- **ranking diamentowy** to metoda pozwalająca oceniać i hierarchizować zjawiska i procesy:
- **metodę projektów** - polega ona na wykonaniu przez uczniów projektu, czyli zadania. Jest ono realizowane przez uczniów samodzielnie, ale jest przygotowane i koordynowane przez nauczyciela.:
- **studium przypadku** jest to samodzielne poznawanie przykładowego zagadnienia przez uczniów, korzystających z przygotowanych przez nauczyciela materiałów źródłowych:

W toku kształcenia geograficznego wskazane jest korzystanie z obserwacji bezpośrednich, dokonywanych przez uczniów na zajęciach terenowych. Lekcje i zajęcia w terenie dają możliwość konfrontacji teorii z rzeczywistością, co może być źródłem trwałego zainteresowania otaczającym światem.

Przedstawione w programie procedury powinny umożliwić uczniowi aktywne uczestniczenie w procesie edukacyjnym, poprzez wdrażanie do samodzielnej pracy, w tym także pracy zespołowej. Ponadto powinny rozwijać dociekliwość poznawczą, zainteresowania oraz kształcić poczucie odpowiedzialności za własną naukę i kształtować społecznie pożądane postawy. Ważnym jest przygotowanie uczniów do korzystania z różnych źródeł informacji.

Cechą metod aktywizujących w procesie nauczania-uczenia się jest przewaga czynności uczniów nad czynnościami nauczyciela. Nauczyciel kieruje procesem kształcenia, a uczniowie prawie samodzielnie odkrywają świat danej dziedziny wiedzy.

Nauczyciel pracujący metodami aktywizującymi odchodzi od roli nauczyciela – eksperta w kierunku nauczyciela:

doradcy - który jest do dyspozycji, gdy uczniowie mają problem z rozwiązaniem trudnego zadania lub czegoś nie rozumieją, a także wtedy gdy nie są pewni;

animatora - który inicjuje metody i objaśnia ich znaczenie dla procesu uczenia się, przedstawia cele i przygotowuje materiał do pracy;

obserwatora i słuchacza - który obserwuje uczniów przy pracy i dzieli się z nimi tymi obserwacjami;

uczestnika procesu dydaktycznego – który nie musi być doskonały i jest przykładem osoby, która uczy się całe życie;

partnera – który jest gotowy modyfikować przygotowaną wcześniej lekcję w zależności od sytuacji w klasie.

Eksperymentowanie, tworzenie nowych koncepcji, twórcze dyskusje, innowacje wpływają na zmiany postaw uczniów. Uczniowie zaczynają być samodzielni, rozwijają własną strategię uczenia się, wyzwalają w sobie autentyczną motywację i ciekawość uczenia się. Nauczyciel ma przez to coraz rzadziej do czynienia z niesfornymi, znudzonymi i niechętnymi uczniami, a coraz częściej obserwuje zaangażowanie, zainteresowanie i aktywność

Pracując metodami aktywnymi nauczyciel i uczeń są na lekcji partnerami. Nauczyciel i uczeń przyjmują nowe role zadania. Nauczyciel i uczeń są twórczy.

7. Kontrola i ocena osiągnięć ucznia

„Większość nauczycieli traci czas na zadawanie pytań, które mają ujawnić to, czego uczeń nie umie, podczas gdy nauczyciel z prawdziwego zdarzenia stara się za pomocą pytań ujawnić to, co uczeń umie lub czego jest zdolny się nauczyć.” (Albert Einstein).

Ocenianie osiągnięć szkolnych ucznia z geografii powinno być ściśle powiązane z:

- treściami i wymaganiami zapisanymi w podstawie programowej
- wewnątrzszkolnym systemem oceniania obowiązującym w szkole
- rozporządzeniem MEN dotyczącym oceniania i klasyfikowania uczniów

Celami oceniania są:

- dostarczenie (uczniom, rodzicom, nauczycielowi, dyrekcji) informacji o stopniu osiągnięcia przez ucznia celów edukacyjnych,
- pomoc uczniowi w samodzielnym planowaniu własnego rozwoju,
- motywowanie ucznia do poszerzania wiedzy i umiejętności,
- określenie słabych i mocnych stron stosowanych metod nauczania, umożliwiające nauczycielowi doskonalenie organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej.

O szczegółowych wymaganiach oraz kryteriach oceniania uczniowie powinni zostać poinformowani przez nauczyciela na początku roku szkolnego.

Ocenie będą podlegały:

- a. odpowiedź ustna, np. w postaci odpytywania, referowania wybranego zagadnienia, swobodnych wypowiedzi uczniów. Nauczyciel może ocenić precyzję wypowiedzi, poprawność językową, poprawność merytoryczną, zakres tematyczny i pointę wypowiedzi.
- b. odpowiedź pisemna np. w postaci sprawdzianu. Ocenie podlegać będzie np.: zastosowanie odpowiedniej metody do rozwiązania zadania, otrzymany wynik, poprawność i logiczność wypowiedzi
- c. samodzielne prace uczniów, np. w postaci prezentacji multimedialnej, modeli, plakatów, posterów lub portfolio, projektów. Oceniane będą: poprawność językowa i merytoryczna, estetyka, przydatność, przygotowanie bibliografii.
- d. praca ucznia na zajęciach terenowych na podstawie m.in. wypełnionych kart pracy, sporządzonych notatek, wykonanych schematów, modeli, opracowań statystycznych, określenia relacji między elementami środowiska geograficznego

e. praca w grupie np. podczas wykonywania projektu edukacyjnego – m.in. podział pracy, sposoby podejmowania decyzji, współdziałanie w grupie, postawa podczas pracy, forma prezentacji efektów cząstkowych i ostatecznych wyników pracy grupy.

Program zakłada ocenianie wiedzy i umiejętności ucznia różnymi sposobami. Najważniejszymi z nich są prace pisemne, np.: sprawdziany, kartkówki. Zadania przygotowane lub wybrane przez nauczyciela do prac pisemnych powinny stawiać przed uczniem wymóg korzystania z różnych źródeł informacji np.: map, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych itp. Należy zadbać także o wykazanie w przygotowanych zadaniach praktycznej użyteczności wiedzy geograficznej.

Przygotowując zadania należy uwzględniać zadania zamknięte i otwarte. Zadania otwarte pozwalają uczniowi wykazać się samodzielnością oryginalnością rozwiązań, sprawdzają opanowanie czynności w wyższych kategoriach celów. Z kolei zadania zamknięte zapewniają obiektywizm i porównywalność wyników oraz pozwalają na sprawdzenie dużego zakresu treści kształcenia.

Wszystkie pisemne prace ucznia powinny zostać ocenione kryterialnie, według przygotowanego przez nauczyciela schematu oceniania.

Ustne odpowiedzi ucznia powinny podlegać również ocenie kryterialnej. Są one bardzo istotne w procesie kształcenia, ponieważ dają uczniowi możliwości sprawdzenia się w określonych sytuacjach np.: prowadzenia negocjacji, udziału w dyskusji, prezentacji wyników pracy własnej lub pracy grupy.

Oceniając osiągnięcia edukacyjne uczniów proponuje się wykorzystywanie elementów oceniania kształtującego. Szczególnie przydatne mogą być elementy następujące:

- 1) zasada „nacobezu”, czyli: „na co będę zwracać uwagę”
- 2) pytania kluczowe, angażujące ucznia w lekcję
- 3) informacja zwrotna – jej celem jest pomoc uczniowi w doskonaleniu się; powinna zawierać cztery elementy: „wskazywać dobre elementy w pracy ucznia, pokazać to, co wymaga poprawy, nad czym uczeń musi jeszcze popracować, dawać wskazówki, jak należy to poprawić, dać wskazówki, w jakim kierunku uczeń powinien dalej pracować.”;
- 4) samoocena.

Ważnym aspektem oceniania jest ewaluacja prowadzona przez nauczyciela. Informacja zwrotna, jaką otrzymuje nauczyciel, pozwala na lepszą organizację pracy na lekcjach, na odpowiedni dobór metod nauczania, wyznacza kierunek zmian w pracy nauczyciela i ucznia.

Podsumowując, oceny zdobywane przez uczniów są wypadkową ich wiedzy i umiejętności oraz umiejętności nauczyciela dotyczących uczenia innych.

8.Literatura

Arends K.J., Uczymy się nauczać, WSiP, Warszawa 1995.

Bereźnicki F., Dydaktyka kształcenia ogólnego, Impuls, Kraków 2001.

Berne R.I., Zajęcia w terenie, WSiP, Warszawa 1984.

Black P. i inni, Jak oceniać aby uczyć, CEO, Warszawa 2006.

Czerny M., Globalizacja a rozwój. Wybrane zagadnienia geografii społeczno-gospodarczej świata, PWN, Warszawa 2005.

Domański R., Geografia ekonomiczna. Ujęcie dynamiczne, PWN, Warszawa 2006.

Falkowski J., Kostrowicki J., Geografia rolnictwa świata, PWN, Warszawa 2005.

Fierla I (red.), Geografia gospodarcza świata, PWE, Warszawa 2005.

Grabowska B., Kowalik W., Wnuk G., Ziemia i ludzie- Globalizacja i człowiek .SOP Oświatowiec 2011

Kornaś J., Medwecka-Kornaś A., Geografia roślin, PWN, Warszawa 2002.

Kowalczyk A., Geografia turystyki, PWN, Warszawa 2000.

Kurek W., Turystyka na obszarach górskich Europy, IGiGP UJ, Kraków 2004

Łobożewicz T. (red.), Krajoznawstwo i turystyka w szkole. Praca zbiorowa, WSiP, Warszawa 1990.

Mannion A., Zmiany środowiska Ziemi, PWN, Warszawa 2001.

Niemierko B., Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki, WSiP, Warszawa 1997.

Otok S., Geografia polityczna, PWN, Warszawa 2006.

Piotrowicz K., Twardosz R., Wahania klimatu w różnych skalach przestrzennych i czasowych, IGiGP UJ, Kraków, 2007.

Piskorz S. (red.), Zarys dydaktyki geografii, PWN, Warszawa 1997.

Pólturzycki J., Dydaktyka dla nauczycieli, Wydawnictwo Novum, Płock 2002.

Stróżyński K., Giermakowski M., Jak oceniać, Wydawnictwo Nauczycielskie, Jelenia Góra 1999.

Szymańska D., Urbanizacja na świecie, PWN, Warszawa 2007.

Uliszak R., Internet – szansa dla nauczycieli geografii, „Geografia w Szkole” 1996 nr 1.

Węclawowicz G., Geografia społeczna miast. Zróżnicowania społeczno-przestrzenne, PWN, Warszawa 2007.

Opracowała: Barbara Grabowska

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

